

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Výskyt nespisovných jazykových prostředků v projevech
moderátorů rozhlasového vysílání**

Bakalářská práce

Autor práce: Viktorie Melicharová

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Klabíková Rábová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. 7. 2024

Viktorie Melicharová

Bibliografický záznam

MELICHAROVÁ, Viktorie. *Výskyt nespisovných jazykových prostředků v projevech moderátorů rozhlasového vysílání*. Praha, 2024. 62 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Tereza Klabíková Rábová, Ph.D.

Rozsah práce: 100 583 znaků

Abstrakt

Tato práce se zabývá výskytem nespisovných jazykových prostředků v projevech rozhlasových moderátorů. Cílem této práce je identifikovat a analyzovat nespisovné jazykové prostředky, kterých se dopouštějí moderátoři tří nejposlouchanějších rozhlasových stanic v České republice, konkrétně Českého rozhlasu Radiožurnál, Rádía Impuls a Evropy 2. Nespisovné jazykové výrazy jsou zkoumány v rovině lexikální, morfologické, syntaktické i fonologické. Mimo nespisovné prostředky zkoumá práce i výrazy hovorové a jazykové obraty pro rozhlas stylově nevhodné. Teoretická část je věnována stratifikaci českého jazyka, charakteristice mluvené češtiny, rozhlasového vysílání a jazyka v něm užívaném.

Abstract

This thesis deals with the occurrence of non-literal linguistic devices in the speeches of radio presenters. The aim of this thesis is to identify and analyse the ungrammatical language offences committed by the presenters of the three most listened radio stations in the Czech Republic, namely Czech Radio Radiožurnál, Radio Impuls and Europe 2. Ungrammatical linguistic expressions are examined at the lexical, morphological, syntactic and phonological levels. Apart from unwritten means, the thesis also examines colloquial expressions and linguistic turns of phrase inappropriate for radio. The theoretical part is devoted to the stratification of the Czech language, the characteristics of spoken Czech, radio broadcasting and the language used in it.

Klíčová slova

Český jazyk, nespisovný jazyk, mluvený projev, obecná čeština, rozhlasové vysílání

Keywords

Czech language, non-literary language, spoken language, general Czech, radio broadcasting

Title

Occurance of ungrammatical linguistic expressions in the speeches of radio presenters

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svým přátelům a především mé rodině, která mě podporovala a byla mi nápomocná ve chvílích, kdy jsem byla bezradná a zoufalá. Děkuji.

Obsah

Úvod.....	3
TEORETICKÁ ČÁST	5
1. Útvary a formy českého jazyka.....	5
1.1 Spisovný jazyk.....	5
1.2. Nespisovný jazyk.....	6
1.2.1 Dialekt.....	7
1.2.2 Interdialekt	7
1.2.3 Obecná čeština	7
1.2.4 Poloútvary	10
1.3 Diglosie	11
1.4 Norma, úzus, kodifikace	12
1.4.1 Norma	12
1.4.2. Úzus	12
1.4.3 Kodifikace.....	13
1.5 Mluvený projev	13
1.5.1 Lingvistické charakteristiky mluvenosti	13
1.5.2 Kultura mluveného projevu	14
1.5.3 Lexikální prostředky typické pro každodenní komunikaci.....	15
2. Rozhlasové vysílání	16
2.1 Publicistický styl – jeho rozpětí a diferenciaci.....	17
2.2 Mluvené žánry rozhlasového vysílání	17
2.3 Rozhlasová zpráva	18
2.3.2 Jazyk zpravodajství.....	19
2.4 Mediální dialogy	21
2.4.1 Jazyk ranního interview Českého rozhlasu Radiožurnál	22
2.5 Konverzacionalizace v českých médiích	23
2.6 Moderátor.....	24
2.7 Spisovnost a nespisovnost v rozhlase	25
PRAKTICKÁ ČÁST	27
3. Definování výzkumného cíle	28
4. Metodika výzkumu	28
5 Charakteristika vybraných rozhlasových stanic.....	30
5.1 Český rozhlas Radiožurnál	30
5.2 Rádio Impuls.....	30
5.3 Evropa 2.....	31
6. Obsahová analýza	31
6.1 Lexikální rovina komunikátu.....	31
6.1.1 Nespisovné jazykové prostředky v rovině lexikální	31
6.1.2 Hovorové výrazy.....	33

6.1.3 Výplňková slova	34
6.1.4 Hezitační zvuky	35
6.1.5 Jiné výrazy slovní zásoby	35
6.2 Fonologická rovina komunikátů	36
6.3 Morfologická rovina komunikátu	38
6.4 Syntaktická rovina komunikátu	39
7. Shrnutí	41
Závěr	44
Summary	46
Seznam použité literatury	48
Online zdroje	49
Seznam příloh	53

Úvod

Rozhlasové vysílání je důležitou součástí našich každodenních životů. Denně rozhlas poslouchá přes 54% české populace.¹ Bezespornou výhodou rozhlasu je jeho mluvená forma, díky které se můžeme během poslechu věnovat i jiným aktivitám. Přestože si to vždy plně neuvědomujeme, posloucháme rádio v autě při cestě do práce nebo na výlet, v kavárnách a restauracích, obchodech, v práci nebo doma. S rozvojem moderních technologií nemusíme dokonce vlastnit ani rádiový přijímač. Vystačí nám pouze mobilní zařízení, na kterém můžeme rozhlasové vysílání naladit skrze internet. Na rozdíl od televize působí rozhlas pouze na náš sluch, a o to důležitější je, co za sdělení a jakým způsobem se k nám prostřednictvím rádiových vln dostane. Neboť zákonitě dochází k tomu, že více či méně vědomě napodobujeme řeč, kterou z rádia slýcháme. „*Vliv mediální komunikace na současný jazyk a komunikační praxi v tomto jazyce považují uživatelé češtiny i lingvisté za nebývale silný. Se svými soukromými promluvami zůstáváme ve svém privátním prostoru, jazyk prezentovaný v médiích je veřejně vystaven k sdílení a posuzování všem, kdo se stanou jeho vnímání.*“²

Tato práce se zabývá výskytem nespisovných jazykových prostředků v projevech rozhlasových moderátorů. Cílem práce je analyzovat promluvy hlasatelů tří nejposlouchanějších rozhlasových stanic v České republice a zjistit, zda obsahují nespisovné výrazy v rovině lexikální, morfologické, fonologické nebo syntaktické.

Teoretická část této bakalářské práce začíná stručnou kapitolou, která se zabývá stratifikací českého jazyka. Následuje detailní popis jednotlivých útvarů a poloútvárů jazyka. Dále je popsána mluvená forma českého jazyka a prostředky, které jsou v běžné komunikaci užívány. Druhá část teoretického úseku je zaměřena na rozhlasové vysílání a jazyk, který je v éteru komunikován.

V praktické části dochází postupně k podrobnému rozboru mluvených komunikátů tří vybraných stanic podle jazykových rovin. Mluvené projevy jsou nejprve pomocí excerptce přeneseny na textové záznamy, které jsou následně podrobeny obsahové analýze.

Odchýlení od teze nastává ve dvou bodech práce. Jako první bod uvedu literaturu, u které jsem využila pouze dva ze čtyř původně uvedených titulů, neboť jsem nakonec našla

¹ Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2023/02/radiozurnal-upevnil-prvenstvi-v-poslechovosti-radia-drzi-pozice/>

² ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí.* s. 279

literaturu, která více odpovídala zaměření mé práce. Druhým bodem je záměna zkoumaného rozhlasového pořadu. Od svého původního záměru zkoumat pouze hlavní zpravodajské relace jsem upustila z důvodu nedostatečného množství nespisovného materiálu. Zkoumaný materiál jsem nakonec rozšířila a u každé ze stanic budu zkoumat dvouhodinový úsek ranního vysílání, který kromě zpravodajských relací obsahuje i rozšířené zprávy, glosy, rozhovory s hosty ale i rozhovory moderátorů ve studiu.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Útvary a formy českého jazyka

V případě, že mluvíme o českém jazyce, mluvíme zároveň i o jazyce národním, který je jazykem obyvatel České republiky, pro které je i jazykem mateřským, ale také Čechů žijících v zahraničí. Ti tvoří souvislé české osídlení např. v Texasu, v Chicagu, ve Vídni, v Chorvatsku nebo v Kanadě.³

Jakožto živý jazyk představuje soubor prostředků, které jsou třeba ke každému jazykovému projevu, ať už se jedná o písemný, či mluvený. Český jazyk můžeme rozdělovat dle útvarů na spisovnou a nespisovnou češtinu, stále častěji označované i jako standard a substandard. To, jak jsou mezi sebou útvary užívány a jaký je mezi nimi vztah, pak vede k utváření jazykové situace, která je pro každý národní jazyk specifická. Mezi jazykovými útvary a poloútvary našeho jazyka neexistují v dnešní době ostré a pevné hranice, ale jde spíše o více či méně plynulé přechody.⁴

1.1 Spisovný jazyk

Spisovný jazyk vždy byl a dodnes zůstává nejdůležitějším útvarem národního jazyka, který je celonárodně užíván především v psané formě (s výjimkou např. soukromé korespondence či některých textů krásné literatury) a v mluvených projevech veřejných a oficiálních (např. ve škole, na úřadech, v hromadných sdělovacích prostředcích, ve vědě). Prostředky spisovného jazyka jsou kodifikovány v mluvnicích, slovnících, v pravidlech českého pravopisu a výslovnosti. I proto má jako jediný útvar funkci národně reprezentativní a integrační.⁵ Většina české společnosti má ke spisovnému jazyku pozitivní vztah. Má pro něj vyšší hodnotu než jazyk nespisovný a chápe ho jako prestižní kulturní hodnotu, přestože od něj v běžné komunikaci leckdy opouštějí. Uvědomělé užívání češtiny, což je důkaz toho, že spisovná čeština není v komunikaci vždy užívána spontánně, může vést k její strojenosti. Je však zárukou oficiálnosti a slavnostnosti, tedy často i neosobnosti a nezúčastněnosti.⁶

³ ČECHOVÁ, Marie, 2011. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. s. 26

⁴ DANĚŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. s. 14

⁵ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 90–91

⁶ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 46

Prostředky spisovného jazyka se dělí do skupin na hovorové, neutrální, knižní a archaické. Největší segment spisovné češtiny jsou prostředky stylově neutrální, které lze užívat v textech různých stylů a denně je užíváme v běžné komunikaci (např. dveře, pes, zítra, vedle, spát).

Prostředky knižní se nachází především v komunikaci oficiální písemné, v textech uměleckých, odborných, oficiálních nebo ve slavnostních projevech (např. býti – být, chovati – chovat, kterak – jak). „*Ve spisovné normě dochází k posunu řady prostředků knižních do pozice archaismů, prostředků zastaralých, které jsou v podvědomí uživatelů spisovné češtiny spjaté s jejími staršími fázemi (babictví „porodnictví“ bití (na knize) „kování“, hotovati „připravovat“, jít k někomu na potaz „poradit se s ním“, spojka anžto „poněvadž“ aj.). V dnešních textech se objevují jen tehdy, je-li jejich užití zvlášť motivováno.*“⁷ Jak už název napovídá, hovorová čeština je mluvenou formou spisovné češtiny. Na pomyslné ose stojí na hranici s nespisovnou češtinou, ze které často pronikají do hovorové češtiny prostředky znějící ne plně spisovně především z oblasti obecněčeské (holka, kluk, kytky). Při užívání hovorové češtiny často dochází k míšení kódů, kdy se i ve formálních jazykových situacích může mluvčí vlivem emocionálního postoje dopustit substandardní varianty jazyka.⁸

1.2. Nespisovný jazyk

Na rozdíl od spisovného jazyka je ten nespisovný diferenciován jak územně, tak i sociálně. Čím je region vzdálenější od centra, od Prahy, tím je diference větší. Zároveň platí, že odlišností přibývá více ve směru na východ než na západ. Na rozdíl např. od slovenštiny nebo němčiny není regionální diference současné češtiny tak silná.⁹ Mezi útvary nespisovného jazyka, které jsou diferencovány územně, patří: dialekty, interdialekty a obecná čeština. „*Vedle územní diference nespisovné češtiny existuje i diference sociální; na jejímž základě se vydělují sociolekty: slang, profesní mluva a argot, jež však nemají speciální prostředky gramatické a hláskové; ty přebírají z jiných útvarů (často z češtiny obecné i spisovné nebo z nářečí), mají však vlastní slovník a frazeologii; ...*“ nelze je tedy považovat za kompletní útvary; „*...jsou to poloútvary.*“¹⁰

⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 91

⁸ DANĚŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. s. 15

⁹ ČECHOVÁ, Marie, 2011. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. s. 24

¹⁰ Tamtéž. s. 25

1.2.1 Dialekt

Pojem dialekt neboli nářečí je označení pro tradiční, lokální a územně vymezený útvar, který je přísně normovaný, stylově plochý, užívaný živelně a neprestíženě v běžné mluvené komunikaci a v ústní lidové slovesnosti. Nejvíce jsou nářečí rozšířená a zároveň zachovalá na Moravě a ve Slezsku. Jakýkoliv dialekt je pak určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k národnímu jazyku. Následkem stírání rozdílů mezi venkovským a městským obyvatelstvem a také v důsledku migrace dochází ke stírání a odumírání dialektů. Tento proces se však týká především jazykových prostředků vědomých, nikoli prostředků užívaných nevědomě. Nářečí má často mnohem rozvinutější slovní zásobu, než čeština spisovná v okruzích týkajících se běžného života (např. výrazy označující pohyb, řemesla nebo smyslové vjemy).¹¹

1.2.2 Interdialekt

Interdialekt nebo také nadnářečí představuje poslední vývojové stádium teritoriálních dialektů, které vznikem interdialektu prakticky zanikají. Na vině jsou především vzrůstající společenské kontakty, sjednocování životních zájmů obyvatel a vliv prestižní spisovné češtiny. Tím nářečí ztrácí své specifické rysy, postupně přichází o výlučné a nápadité znaky a ponechávají si pouze ty, jež jsou společné pro větší územní oblasti. I proto interdialekt představuje základ mluvy ve městech; především na Moravě a ve Slezsku. Změna však neprobíhá ve všech rovinách jazyka stejně rychle. Nejrychlejší změna probíhá v oblasti hláskování a jazykové rovině lexikální. Mezi nejznámější interdialekty patří např. moravskoslezský na jihovýchodě Moravy, hanácký, tj. středomoravský, slezský neboli lašský nebo obecná čeština.

1.2.3 Obecná čeština

Příčinou vymizení téměř všech lokálních dialektů z území Čech, přestože jisté zbytkové jevy existují nadále, je vznik oblastního českého interdialektu, který známe jako obecnou češtinu. Původní dialekty ale nezmizely ze dne na den. Za jejich zánikem stojí tzv. nivelizace, tedy postupné ochuzování dialektů o jejich původní výrazové vlastnosti. Rozdíly mezi jednotlivými dialekty se neustále stíraly a přibližovaly se ke středočeskému dialektu, ze kterého obecná čeština vychází. „...k vyrovnání dialektů v Čechách přispěl politický, ekonomický i zeměpisný ráz země s významným ohniskem královské moci a značné kulturní

¹¹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 49

*tradice. Jestliže lidé v Čechách v počátcích svých novodobých dějin s povděkem přijali pro vyšší dorozumivací funkce, založené na psané řeči, knižní až archaickou podobu spisovného jazyka, nelze se divit tomu, že si pro běžný dorozumivací styk ponechali svůj osvědčený jazyk domácí, onen dialekt, přerůstající ve středočeské rovině, hustě osídlené už před dvěma třemi sty lety v interdialekt, který, jak šel čas, podřizoval si dialekty vzdálené, ostatně od něho nepříliš odlišné.“*¹² I přesto, že pro nespisovný jazyk platí, že je územně diferencován, tak obecná čeština tvoří výjimku. Po druhé světové válce se obecná čeština dostává i na západní Moravu nebo do Brna, vlivem promíšení sociálních vrstev a změnami ve vzdělávání a odklonem od tradic.¹³

Tím, že je obecná čeština užívaná spontánně v soukromých, poloveřejných i veřejných komunikacích (např. v krásné literatuře, dramatice, nebo veřejných prostředcích), může ztrácet příznak regionální. A při užívání mluvčími, již dobře znají spisovný jazyk, se oslabuje i příznak sociální. Často se o ní pak mluví jako o druhém standardu, tedy že v poměru ke spisovnému jazyku, k prvnímu standardu, tvoří druhou celonárodně funkční takřka neomezenou jazykovou normu. V poměru k českým a západomoravským nářečím plní úkol koiné, tj. všeobecně akceptovaná nespisovná verze národního jazyka, do jisté míry tedy zastupuje spisovný jazyk.¹⁴

1.2.3.1 Obecná čeština v rovině fonologické a morfologické

Existuje několik prvků obecné češtiny v oblasti hláskování a tvarosloví, které jsou poměrně frekventované a které rozhodují o tom, zda je text obecně český, či nikoli. V oblasti fonologické se jedná o zjednodušenou výslovnost či zápis zjednodušené výslovnosti: vypouštění souhlásek¹⁵, které se nazývá tzv. fonetické krácení (*sme* – *jsme*, *dyby* – *kdyby*, *vemete* – *vezmete*, *šveska* – *švestka*, *prázniny* – *prázdny*). Dále zaniká slabičné *-l* v příčestích sloves mužského rodu, jejichž kmen končí na souhlásku (*řek* – *řekl*, *dones* – *donesl*), redukují se podoby koncovky 1. osoby množného čísla u sloves (*můžem* – *můžeme*, *chcem* – *chceme*), vyskytuje se splývavá výslovnost (*děcký* – *dětský*), nebo rozsáhlejší výslovnostní zjednodušení (*páč* – *protože*). Typický rys obecné češtiny je protetické *v-*, jež se objevuje především tam, kde je lexikalizováno, součástí ustálených spojení nebo pokud jde o užití expresní či ironické. Běžně se objevuje u zájmena *on*, *ona*, *ono* a jejich množných

¹² DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. s. 15

¹³ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 81

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Převážně počátečních a koncových souhlásek.

čísel a u předpony -o (*von brzo vodjede*), ale i tak se protetické v- jeví jako ustupující, především v projevech s vyšší kulturní funkcí. Motivem této výslovnosti může být její fixovanost ve frazému (*vocad' pocad', vo co de*). V obecné češtině také dochází k úžení é na ý v koncovkách přídavných jmen a zájmen (*ženy jsou krásný a něžný*) a ke změně é na í v domácích slovních základech (*mlíko, slítnout, polívka*). Charakteristická je diftongizace ý na ej, tedy změna dlouhé samohlásky na dvojhlásku. Diftongizace se nejčastěji vyskytuje v koncovkách přídavných jmen, zájmen a sloves, výjimečně na ni můžeme narazit i v kořeni a předponě (*bejt – být, každěj, hezkej*). K podobné změně dochází i v koncovkách sloves 3. osoby množného čísla (*choděj – chodí, fanděj – fandí*).

V oblasti morfologické je typickým znakem pro obecnou češtinu změna koncovky -ami na -ama v 7. pádu množného čísla (*těma dlouhýma knihama*), nevyjadřování rodových rozdílů u přídavných jmen a zájmen množného čísla (*všechny vyplašený kuřata, dobrý horolezci, oni ty kytky nezvadnou*), nebo nespisovné zakončení u druhého stupně příslovcí (*pozdějc – později, rychlejš – rychleji*). Mezi nejužívanější slovesné tvary, které stojí mimo spisovnost, patří kondicionálové *bysme, bysem* a *bys*.^{16,17}

1.2.3.2 Obecná čeština v rovině syntaktické

„Na úrovni syntaxe výpovědi a textu jsou její podstatné rysy dány mluveností, spontánností a často i expresivností komunikátu. Označení obecná čeština pak může být synonymem pro „spontánně mluvený projev“. Do centra pozornosti se dostávají syntaktické prvky spontánního projevu spolu se studiem mluveného jazyka, přičemž se ukazuje, že jde o naprosto běžné prvky, které jsou jen z hlediska kodifikace, založené na psaném spisovném projevu, chápány jako jazykové nebo stylizační nedostatky, např. anakolut, kontaminace, nemotivované osamostatňování větných členů, různá opakování, větší podíl větných ekvivalentů, zvukové prostředky ve službách aktuálního členění větného apod. Syntaktická stavba je také ovlivněna kontaktovostí, nedostatkem větné perspektivy, výraznějším využitím modalit různého typu.“¹⁸ Anakolut neboli vyšínutí z větné vazby vzniká dokončením věty v jiné syntaktické struktuře, než kterou věta začala. Kontaminace je křížení vazeb dvou sloves, která jsou si významově velmi blízká, nebo mají naopak protichůdný význam. Velmi častá je i apoziopese, tj. nedokončená výpověď, a atrakce, která vzniká

¹⁶ HOMOLÁČ, Jiří, Petr MAREŠ, Jana HOFFMANNOVÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Jakub KOPECKÝ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci*. s. 55–58

¹⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 81

¹⁸ Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ%20ČEŠTINA>

přízpusobením pádu jednoho slova k tvaru sousedícího slova, se kterým ale nemá stejnou vazbu. Součástí výstavby mluvených projevů vycházejících z obecné češtiny je vypouštění pomocného slovesa v minulém čase při zájmeném podmětu 1. osoby (*já zaspal, my zpívali lidové písně*).

1.2.4 Poloútvary

Při komunikaci, především té neoficiální, často užíváme specifické lexikální prvky nebo frazeologické vrstvy, které se prolínají s gramatickými vzorci standardního jazyka, obecné češtiny či jiných nadnářečí, jelikož postrádají svou vlastní gramatiku. Mezi nestruturní poloútvary národního jazyka, tedy ty útvary, jež nemají specifickou gramatickou stavbu, patří mimo argot a slang i profesní mluva.

1.2.4.1 Slang a profesní mluva

Slang je „*svébytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování (jednoslovných i frazémů), realizované v běžném, nejčastěji polooficiálním a neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmu a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či zájmové sféře.*“¹⁹ Slangové lexikální prostředky se dělí na profesionalismy a slangismy. Profesionalismy představují nespisovné názvy terminologické povahy, jejichž vznik je podnícený především snahou o výrazovou úspornost, jednoznačnost a pro svou schopnost zrychlit a zjednodušit mluvenou komunikaci, a jen zřídka mají synonyma (např. lékařské: kožař, přecechtěl, emitka, para, pacoš exnul na áru; z oblasti vinařské: bublinky, burčák, barikové víno, zmrzlák; názvy pracovníků policie dle specializace: dvojkař, hlídač, jedničkář, mládežník, nehodovák, očko, operativec...). Slangismy narozdíl od profesionalismů mohou pro mluvčí mimo zájmovou skupinu působit jako nespisovné výrazy expresivní nebo citově zbarvené. Charakteristická je pro ně motivace zvýraznit jedinečnost prostředí, mluvčího samotného i jeho aktivity a vztah k nim (např. vodácké: (v)olej, háček, loupák, peřeje, perník; školní: rupnout, bůra, samé biče, zemák, ájina. Slangismy posilují interpersonální vazby především u skupin mladých lidí. Ti často nové výrazy přebírají z jiných jazyků, především angličtiny. V některých případech je těžké rozlišit, zda se jedná o výrazy profesní, či zájmové, jelikož některé činnosti mohou spadat do obou skupin, např. rybářství může být jak profesí, tak i

¹⁹ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 401

pouze zájmovou aktivitou. V případě, že výrazy uniknou mimo svou sociální skupinu, se z nich stane interslang. Jejich časté užívání v polooficiálních situacích i v jiných sociálních skupinách vede k tomu, že výrazy postupně zobecní a tím se dostávají na pomezí spisovnosti (např. mít zelenou, jít na kukačku, řvát na plný pecky/koule).²⁰

1.2.4.2 Argot

Některé skupiny lidí, především společensky izolované, a dříve i skupiny obyvatel ze sociálních podsvětí, používají k utajení obsahu komunikace před veřejností svou vlastní interní komunikaci, tj. argot. „*Předpokladem vzniku argotu – podobně jako u slangu – je jistá kolektivní solidarita společenské skupiny, stejné záměry, cíle a zájmy – ty však zašifrovány specifickým vyjadřováním mají zůstat veřejnosti pokud možno utajeny. U nás je známý argot zlodějů, žebráckých „cechů“, prostitutek a pasáků. Všechny tyto „staré“ argoty se napájely bohaté studnice jazyka jidiš (jazyka východoevropských Židů, založených na němčině), z mezinárodní gaunerské mluvy rotwelsh a z romštiny.*“²¹ Na rozdíl od profesionalismů je pro argot typická synonymie, např. peníze mají hned několik označení – prachy, vata, love, lováče, háky, šrouby, chechtáky, groše, mari.... I když se může zdát, že argot patří spíše dobám minulým, v českém jazyce se uchovává a užívá dodnes. Důkazem toho je vězeňská mluva (bachař, raketář, loch, majetky, švestka, zlatý slavík, marcela, máslo, pampeliška, myš) nebo mluva uživatelů drog (sníh, perník, lyžovat, zlato, zrní, skunk, éčko, dojezd, cukr, géčko, nájezd, špek).

1.3 Diglosie

Pokud se zaposloucháme do mluvy lidí kolem nás, zjistíme, pokud dáme stranou formální situace, že se nenajde téměř nikdo, kdo by užíval nějakou „čistou“ varietu nebo útvar českého jazyka. Běžně tedy neužíváme jen a pouze spisovné češtiny, dialektů, či obecné češtiny, ale různě mezi sebou jednotlivé útvary kombinujeme.²² Tuto jazykovou „bilingvní“ situaci, jež nazýváme diglosie, popsal v roce 1959 Charles Ferguson: „*Diglosie je relativně stabilní jazyková situace, v níž kromě původních dialektů (jež mohou zahrnovat standart nebo regionální standardy) existuje velmi divergentní a vysoce kodifikovaná (často gramaticky komplikovanější) nadřazená varianta, která je vyjadřovacím prostředkem rozsáhlé a psané literatury...je osvojena formálním vzděláváním a užívána ve většině*

²⁰ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 405

²¹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 56

²² DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. s. 15

*psaných projevů a ve většině formálních mluvených projevů, avšak není užívána žádnou součástí společností při běžné konverzaci“.*²³

1.4 Norma, úzus, kodifikace

Pokud si mluvčí není jist, jaké jazykové prostředky má ve svém projevu, typicky veřejném a formálním, použít, aby byly v dané situaci adekvátní, může se opřít o tři zdroje – normu, úzus a kodifikaci.²⁴

1.4.1 Norma

Na pomyslných stupních stojí norma v oficiální závaznosti mezi územ a kodifikací. Zatímco kodifikace a úzus jsou spíše povahy materiální, norma má povahu mentální. Každý uživatel českého jazyka má v mysli uloženo, jak se mluví a píše, lépe řečeno, jak by se správně mluvit a psát mělo. Jazyková norma je tedy definována jako „*soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím užívány a považovány za závazné.*“²⁵ Některé z těchto znalostí jsou pro uživatele vědomé, jiné nikoliv. Pokud mluvčí vyřkne větu, ve které jakýkoliv z prostředků není v souladu s normou, vzbudí u příjemce pravděpodobně negativní pozornost, tedy je nesprávný. V opačném případě se nad ním příjemce ani nepozastaví. Norma je soubor pravidel existující pouze ve společnosti mezi lidmi, bez jakýchkoliv zásahů lingvistů. Existují normy gramatické (2. pád slova *kniha* je *knihy*), významové (slovo *moře* znamená *moře*), syntaktické (se slovem *lod'* se shoduje *rozhoupaná*, ne *rozhoupaný*) a stylové (ve formálních, oficiálních a typicky psaných textech se užívá *hezký západ slunce*, v neformálních, soukromých, typicky mluvených projevech se na území Čech užívá *hezkej západ slunce*).²⁶

1.4.2. Úzus

„*Soubor všech jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím užívány bez ohledu na to, jestli jsou vhodné n. nevhodné, správné n. nesprávné – ustálený způsob užívání jazykových prostředků.*“²⁷ Přestože úzus nemá takovou váhu při rozhodování o jazykové správnosti jako norma nebo kodifikace, je lingvisty vysoce hodnocen, a proto jsou

²³ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. s. 41

²⁴ Norma – úzus – kodifikace a rozhodování o jazykové správnosti v praxi jazykové poradny. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2023-07-06].

²⁵ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 288

²⁶ Norma – úzus – kodifikace a rozhodování o jazykové správnosti v praxi jazykové poradny. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2023-07-06].

²⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 516

i ty jazykové prostředky, které byly utvořeny nesystémově, ale vžily se, považovány lingvisty za přijatelné.

1.4.3 Kodifikace

„Obsahem kodifikace jazykové normy je vědecké poznání a utvrzení objektivně existující podoby spisovného jazyka a zachycení výsledků této poznávací činnosti ve slovnících, mluvnících, pravopisných a výslovnostních pravidlech a jiných příručkách.“²⁸ Kodifikační popisy mohou na rozdíl od normy, která se neustále vyvíjí, někdy zastarat. Důvodem je zachycování změn po delších časových úsecích, po etapách a staticky. Tím se rozdíl mezi normou a kodifikací neustále rozrůstá a kodifikace pak může působit zastarale. Tato nepříznivá situace se řeší buďto dílčími změnami, anebo tzv. dubletami, tedy uznáním, či přijímáním v normě užívaných výrazů (*diskuse* i *diskuze*, *tří* i *třech*, *husiti* i *husité*, *v balíčkách* i *v balíčcích*, *na místě* nebo *namístě*). Díky dubletám se upevňuje stabilita českého jazyka ale i funkční diferenciací, především v oblasti vědecké, odborné, publicistické, básnické i řečnické. Mimo kodifikaci normu spisovného jazyka utvrzují individuálním i kolektivním územ uživatelé jazyka, zvláště se jedná o vlivná vysílací i tištěná média, veřejně známé osobnosti, řečníky, spisovatele, překladatele atd..²⁹

1.5 Mluvený projev

Přestože každý jednotlivec mluví jinak, podle toho, z jaké věkové, sociální skupiny pochází, ke komu, s kým a kde promlouvá, čím se zabývá, nebo odkud je, tak jsou některé rysy současné mluvené češtiny, které jsou pro všechny mluvčí charakteristické, stejné. A právě ty jsou předmětem následujících podkapitol.

1.5.1 Lingvistické charakteristiky mluvenosti

„Funkcí mluvenosti je reagovat na daný stimul (který je zpravidla urgentní) dynamicky, tj. způsobem pohotovým a bezprostředním, vyjadřující nejen prostě sdělovací, ale i emocionální hledisko reagujícího jazykového uživatele.“³⁰ Mluvenost, na rozdíl od psanosti, nevyžaduje po posluchači tak vysokou míru uvědomělé recepce. Nepřipravený spontánní mluvený projev často obsahuje přeráznutí, zadrhávání a hezitační zvuky (ahh, ehm, hm), vycpávkové výrazy (prostě, no, vlastně, takže, tedy...), kterými mluvčí získává

²⁸ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 216

²⁹ Tamtéž.

³⁰ ČMEJRKOVÁ, Světa a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. s. 33

čas, k promýšlení svých dalších slov. Může zahrnovat i mnoho pauz a prostojů, kdy si mluvčí rozmýšlí své další pokračování nedokončené výpovědi, po kterých opět přichází pauzy. Anebo tzv. chybné začátky, rektifikace, kdy mluvčí začne svou výpověď nějakou větnou konstrukcí, ale po pár slovech se rozmyslí, vrátí se zpět a začne znovu a jinak. Další vybočení z větné vazby může nastat i uprostřed výpovědi, kdy mluvčí jednu syntaktickou výpověď dokončí z nějakého důvodu jinou, na ní nenavazující; anebo se po vsuvce k původní výpovědi vůbec nevrátí. Tyto nedokonalosti, které se v mluveném projevu běžně vyskytují, jsou ve většině případů pouze projevem časového tlaku, jenž na sobě mluvčí má.³¹ V mluveném módu se mnohem více využívá osobních a ukazovacích zájmen a příslovcí typu *tenhle, tento, ten, tady, tamhle, tohle, teď, nyní* apod. jimiž mluvčí poukazuje na situaci kolem sebe, a tudíž nechává text do značné míry otevřený. Pro mluvenost jsou typické motorické signály – tělesné postoje, gesta, pohledy či prostředky prozodické a paraverbální (melodie, hlasitost, tempo). Přestože se v lingvistické literatuře uvádí, že až 90 % komunikovaného obsahu se sděluje mimoslovně, nelze tuto hodnotu brát jako absolutní, neboť v každé situaci je poměr verbálního a neverbálního sdělení různý.³²

1.5.2 Kultura mluveného projevu

*„Živé mluvené slovo si zachovalo po celá staletí nezastupitelné místo v našem životě, neboť závažné myšlenky sdělované bezprostřední řečí jsou nejpůsobivější a nejúčinnější. Většina našich činností se nemůže bez jazyka obejít. Popisujeme jím okolní svět, jeho prostřednictvím motivujeme, rozhodujeme, kontrolujeme i hodnotíme. Správným vyjádřením myšlenek se snažíme ovlivňovat adresáty našich projevů, měnit vztahy jiných lidí ke světu i k sobě samým.“*³³ Pokud se jazyk nepoužívá pouze jako soubor znaků a jeho pravidel, ale přidá se k němu i vysoká jazyková kultura a racionalita, může mluvený jazyk sloužit k informování, přesvědčování, zajišťování a řešení problému, tj. řečník své publikum dokáže strhnout a získat pro svůj záměr. Naopak nedostatečná kulturní kompetence řečníka a nenaplnění obsahové a formální úrovně, již posluchač očekává, může u adresáta vyvolat pochybnosti o průkaznosti toho, o čem mluví.³⁴ *„Veřejná jazyková komunikace je podřízena normám, jejichž porušení pocítujeme jako společenský nedostatek, znak nevytříbenosti jazykového citu a malé řečnické pohotovosti. Každý myšlenkově hodnotný obsah musíme*

³¹ ČMEJRKOVÁ, Světa a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. s. 33-34

³² Tamtéž.

³³ KROBOTOVÁ, Milena. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. s. 7

³⁴ Tamtéž.

sdělovat i odpovídající jazykovou formou s náležitým uplatněním zásad spisovné výslovnosti i zvukových prostředků souvislé řeči.“³⁵ Mezi základní vlastnosti dobré srozumitelnosti projevu patří přesná a zřetelná artikulace, správné členění řeči a ovládání dechu. Špatné hospodaření s dechem může vést ke snížení intenzity hlasu během řeči anebo způsobuje tzv. polykání koncovek. Ke kultivovanému projevu přispívá i dynamika, intonace, mluvní tempo či modulace barvy hlasu.

1.5.3 Lexikální prostředky typické pro každodenní komunikaci

Mezi prostředky, jež se používají v každodenní mluvené komunikaci, patří i ty, které se neřadí k neutrálnímu jádru spisovné slovní zásoby, nacházejí se na jejím okraji. V této kapitole budou stručně popsány kolokvialismy, expresní a vulgární výrazy a slova přejatá z anglického jazyka.

1.5.3.1 Kolokvialismy

Kolokvialismy jsou hovorová slova a frazémy, které spadají do běžně užívaných prostředků mluveného jazyka a které stojí na pomezí spisovnosti, ale jsou často spojovány i s pokleslostí a stylovou nízkostí projevu. Jedná se o výrazy, které vznikly mimo spisovný jazyk, do kterého postupem času pronikly, anebo o výrazy, které především ze sociálních důvodů ze spisovného jazyka vystupují (jde hlavně o slova přejatá z němčiny). Slova mají často větší rozsah než obsah, jejich význam přibližuje situace projevu. Z hlediska slovotvorného se často jedná o univerbizáty (*rodičák, jarňáky, nejka, přijímačky, neziskovka*), či slova tvořena trunkací (*v poho, neva, kámoška, depka, zmrzka*).³⁶ Mezi kolokvialismy je hojný výskyt citoslovcí a částic, které jsou typické pro neformální mluvenou komunikaci (*halt, holt, kór*) a podíl zájmen podílejících se na stavbě textu je také vyšší.³⁷

1.5.3.2 Expresiva a vulgarismy

Pro uživatele jazyka je běžné vyjadřovat své pocity a něco či někoho hodnotit. Proto není překvapením, že se mezi prostředky každodenní komunikace vyskytují výrazy popisující a vyjadřující pozitivní i negativní emoce a hodnocení, které jsou zpravidla expresivní a někdy dokonce vulgární. K vyjadřování záporných emocí a hodnocení slouží

³⁵ KROBOTOVÁ, Milena. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. s. 8

³⁶ HOMOLÁČ, Jiří, Petr MAREŠ, Jana HOFFMANNOVÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Jakub KOPECKÝ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci*. s. 66

³⁷ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 207

vedle spisovných výrazů, formálně neutrálních (např. *hrozný, strašný, nechutný*), expresivní kolokvialismy jako *bizár*, vulgarismy (např. *prdel, hovno*) a anglické vulgarismy (např. *shit, fuck*).³⁸ Pozitivní emoce a hodnocení jsou vyjadřovány např. pomocí výrazů *skvělý, miluju, krásná*, ale i pomocí expresiv (např. *lidičky, sluníčka*), výrazů tvořených nepravidelně, způsobem typickým pro slang jako *úžo*, či výrazy anglického původu (např. *nice, cute*). „*Za exponenty kladného hodnocení, důvěrného přátelského kontaktu můžeme pokládat i oslovení kámo, ty vago, ty brd'o, ty krásno, ty vole; někdy představují spíš výraz údivu, obdivu než skutečné oslovení*“³⁹ Mezi intenzifikátory, jež se používají ve spojení s kladnými i zápornými emocemi, se často objevují výrazy *pěkně, strašně, šileně* a prefixoidy *mega* a *super*.⁴⁰

1.5.3.3 Anglicismy

V běžných každodenních komunikacích si nelze nevšimnout stále sílícího fenoménu anglicismů. Anglický jazyk a jeho počeštěné formy k nám prostupují skrz knihy, časopisy, masmediální i přímý styk s cizinci. Nejčastěji se objevují v komunikačních oblastech týkajících se techniky, vědy, sportu a zábavy, především hudby, kde vyplňují mezery chybějících označení pro daný předmět v českém jazyce. Anglicismy však nepojmenovávají pouze nové skutečnosti (*selfie*), či dosud nepojmenované (např. *reálie zemí spjatých s angličtinou – haggis*), ale jsou často přijímány i jako nová pojmenování pro věci již existující, známé a již pojmenované (např. *shopping center – nákupní středisko, deadline – termín, wellness – rekreace*).

2. Rozhlasové vysílání

Specifickou charakteristikou současného rozhlasu, která se promítá i do rozhlasového zpravodajství, je fakt, že posluchač během poslechu souběžně vykonává další činnosti. Jedná se o nesoustředěný kulisový poslech, při kterém je pouze část posluchačovy pozornosti věnována vysílanému programu.⁴¹ „*Těmto aktivitám (tzv. poslechovému chování) se musí rozhlas přizpůsobovat – vytvářením specifických typů zpravodajských a publicistických pořadů, které s kolísavou pozorností posluchače v průběhu dne počítají. Jde*

³⁸ Mladší generace používají mnohem více vulgarit a jsou mnohem expresnější než starší generace, které by v případě podobného rozhořčení použily pouze slova neutrální.

³⁹ HOMOLÁČ, Jiří, Petr MAREŠ, Jana HOFFMANNOVÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Jakub KOPECKÝ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci*. s. 69

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. s. 70

např. o tzv. proudové vysílání, často tvořené sledem různých typů magazínových pořadů, kde je obvykle zpravodajství zastoupeno krátkými aktuálními informacemi a vstupy, které jsou do vysílání zařazovány pohotově bez jakékoliv uzávěrky a čekání na pravidelnou zpravodajskou relaci.⁴²

2.1 Publicistický styl – jeho rozpětí a diferenciaci

„Pro žurnalistiku jako svéráznou veřejnou oblast činnosti se vyvinul specifický objektivní vyjadřovací styl – styl publicistický. Jako jeden z funkčních stylů současné češtiny představuje zobecněné a nadřazené označení pro všechny žurnalistické texty (verbální komunikáty), které vedle své funkce informativní (zpravovací, sdělné, komunikační) plní ještě funkci persvazivní, působící, ovlivňovací.“^{43, 44} Jelikož se práce zabývá výskytem nespisovných jazykových projevů v rozhlasovém vysílání, zaměřím se na popis publicistiky mluvené, již reprezentují pořady publicistické/zpravodajské vysílané rozhlasem a televizí.

2.2 Mluvené žánry rozhlasového vysílání

Pořady vysílané v rozhlase mohou mít několik podob, které jsou rozdělovány dle obsahu na texty zpravodajské, publicistické analytické a publicistické beletristické. Zpravodajské pořady charakterizuje informační funkce i ustálenost a modelovost, které přispívají k rychlému a pohotovému komunikování informací. Mezi zpravodajské útvary se řadí: zpráva, rozšířená zpráva (obsáhlejší zpráva, která kromě základních informací obsahuje také informace průvodní, doplňující popis situace), report (tj. publicistický referát, přinášející úplné přiblížení události, o které informuje – komunikant kromě základních údajů popisuje i význam a přínos události), oznámení (stylově velmi podobné zprávě, informuje ale o událostech, které teprve nastanou), fičrová zpráva (dramatizovaná zpráva stojící na pomezí mezi zprávou seriózní a měkce bulvární, její informační hodnota není vysoká). Na pomezí zpravodajských a analytických pořadů publicistických stojí interview (rozhovor), který posluchačům prostřednictvím dialogu představuje zpovídanou osobu, její názory, popřípadě dochází ke zveřejnění předávaných informací mezi účastníky rozhovoru. Mezi pořady řadící se čistě mezi analytickou publicistiku vyskytující se v rozhlase patří: komentář

⁴² OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. s. 70

⁴³ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 207

⁴⁴ V žurnalistické teorii publicistické texty nemají za úkol informace předávat, ale informace komentovat a hodnotit. Vyjadřují postoj autora, jenž se svým sdělením snaží získat, přesvědčovat či vybízet. Naopak v jazykovědě, ve stylistice, se pojmem publicistika či publicistický styl rozumí jeden z funkčních stylů současné češtiny, tedy text se vztahem k žurnalistice, které informují i komentují aktuální politické i společenské události.

(politický, k aktuálním událostem, zveřejňuje postoj autora k obsahu zprávy) nebo recenze (většinou se jedná o hodnocení filmů, hudební tvorby, knižních titulů či divadelních her). Pro publicistiku emocionálního typu, která cílí především na city recipienta, je v rozhlasovém prostředí charakteristická glosa (stručná dodatečná poznámka či komentář k události, kritického či humorného charakteru se sklonem k ironii). V současné době dochází k porušování a překrývání stylů, což vede k tomu, že se vytrácejí stylově čisté útvary a dochází ke stírání jejich tradičních rysů.⁴⁵ Tato práce se zaměřuje pouze na detailní popis zprávy a stručně představí i interview v rozhlasovém vysílání.

2.3 Rozhlasová zpráva

Rozhlasová zpráva by se měla zabývat tím, co je pro posluchače relevantní a bezprostředně se jich dotýká. „*Velké problémy lidí na druhé polokouli jsou méně důležité než naše vlastní drobné problémy.*“⁴⁶ Důležitou zásadou pro zprávu je i objektivnost, tj. nestrannost, která odděluje zpravodajství od subjektivního hodnocení a komentáře.

2.3.1 Obsah a struktura zprávy

Obsah zpravodajského sdělení zahrnuje odpovědi na otázky *kdo, co, kdy, kde, jak, proč* a eventuálně *s jakým důsledkem*, které se řadí do rozsáhlejších celků podle určitých textotvorných, kompozičních principů. Na první čtyři otázky by měl posluchač dostat odpověď vždy. V opačném případě by měli být posluchači informováni, že dané údaje zatím nejsou známy.⁴⁷ „*Otázky zároveň určují logiku zprávy a pomáhají pochopit podstatu sdělované informace. Zpráva by měla obsahovat jen základní fakta – je zbytečné zatěžovat ji informacemi, které si posluchač doplní sám nebo která mu sdělí v souvislosti s hodnocením události a rozšíření informace v navazující publicistické relaci.*“⁴⁸ Přestože má každá zpráva jiný informační obsah, jejich forma má ustálenou podobu, která nabízí co nejvíce informací v co nejkratším časovém úseku. Délka zpráv se vzhledem ke klesající ochotě posluchačů trávit čas zpravodajstvím všeobecně snižuje – délka jednoho zpravodajského sdělení má kolem 25 vteřin; vstupy zpravodajů až na výjimky nepřesahují minutu a stručné zprávy se pohybují dokonce v rozmezí pěti až deseti vteřin.⁴⁹ Tato stručnost by však neměla bránit v

⁴⁵ MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. s. 243 – 253

⁴⁶ BOYD, Andrew a Marta BÁROVÁ. *Příručka pro novináře: zpravodajství v rozhlase a televizi*. s. 5

⁴⁷ Např. Prezident republiky se dnes sejde s předsedou vlády k naléhavému jednání o politické a ekonomické situaci v zemi. Přesný čas a místo schůzky nebyly dosud zveřejněny

⁴⁸ OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. s. 74

⁴⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 20

jednoznačném a srozumitelném sdělení. V případě delší zprávy je vhodné zopakovat klíčové údaje po třiceti sekundách či zmínit nejdůležitější informace na začátku, uprostřed a na konci zprávy. „*První věta rozhlasové zprávy je jejím titulkem. Měla by to být věta nejdůležitější, která poskytne nejpodstatnější informace a přesvědčí (nebo nepřesvědčí) posluchače o tom, že je pro něj důležité zprávu poslouchat (či neposlouchat).*“⁵⁰ Tvorba titulku má několik základních pravidel: titulek má být řečen jednou větou, maximálně o patnácti slovech, titulek nemá být pokládán ve formě otázky, neměl by být přesycen informacemi, neboť co není v titulku, je uvedeno v další části zprávy a neměl by být zpracován ve formě citátu, protože v rozhlase je velmi obtížné vyjádřit dvojtečku, uvozovky či přímou řeč a divák by si mohl citát vyložit jako další zprávu.⁵¹

Kompozice zpráv nabývá kvůli časovému tlaku, ve kterém jsou zprávy vytvářeny, stále na větší stereotypizaci. Struktury mluvené zprávy přejala z tiskové žurnalistice. Nejrozšířenější kompozicí je tzv. obrácená pyramida, kde se do čela umisťují nejpodstatnější informace a směrem dolů se informační hodnota zprávy snižuje. Velmi užívaný postup je tzv. chronologický, jenž zachycuje vývoj události od jejího vzniku až po aktuální situaci.

2.3.2 Jazyk zpravodajství

„*Zpravodajské sdělení má umožnit rychlé a jednoznačné porozumění. Má být proto složeno z kratších větných celků, jeho struktura má být lineární a uvolněná, sdělení má být dynamické. Bylo by omylem se domnívat, že pro zpravodajství jsou nejvhodnější spontánně tvořené věty konverzačního stylu. Nevhodné jsou ovšem i věty tvořené se snahou působit vědecky.*“⁵² Proto by se autoři zpráv měli vyvarovat především rozsáhlým souvětím, jejichž struktura bývá složitá, těžkopádná, obsahově přesycena a posluchač se v nich může lehce ztratit. Problematické jsou i texty, ve kterých se vyskytují dvě předložky za sebou (*Svět se o na Ukrajině 500 dní trvající válku zajímá stále méně.*), řetězce genitivů (*Dům synovce manželky kočího, bratra lékaře.*) či nepravé vedlejší věty přívlastkové, jež mohou i kvůli špatné melodické kadenci moderátorů působit dvojznačně. Autoři textů by se měli snažit umisťovat členy větných dvojic co nejbližší k sobě, neboť i to napomůže k jasnosti sdělení. Rovněž by si měli dávat pozor na záměnu zájmen svůj a jeho, aby se nezměnil smysl sdělení.

⁵⁰ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. s. 20

⁵¹ Tamtéž.

⁵² DANĚŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. s. 49

Slovní zásoba rozhlasových hlasatelů by měla být spisovná a významově určitá. Bohužel i slovní zásoba zpravodajství je vlivem časového tlaku značně stereotypní, tudíž uchu posluchače vyniknou slova nápadná, neočekávaná nebo nežádoucí. Trendem současné doby se stalo užívání slov, jež jsou hodnocena jako knižní, zastaralá či archaická. Jedná se např. o slova: pakliže, kterak, posléze, jenž; která se však často vyskytují i v nesprávných tvarech. Návrat zažívají i biblismy (např. došlo na lámání chleba) a obrazná pojmenování, jež sdělení beletrizují, stejně jako např. synonyma, na druhou stranu však snižují jasnost sdělení.⁵³ Čím dál častěji se v projevech moderátorů objevují i cizí slova pocházející z různých jiných oborů (ekonomika, obchodování, technické a počítačové sféry atd.), která se různě počesťují (manažer, globalizace, dealer, holding, meeting, ofenzíva, deficit, image, marketing...)

Kvůli časové úspornosti a přesnosti sdělení je většina rozhlasových zpráv nejprve napsána a až následně interpretována moderátorem. Autor textů musí dbát jiných pravidel než u zpráv, které jsou určeny pro tisk. Tyto rozdíly vycházejí především z akusticko-auditivního principu, tj. z toho, že rozhlasové sdělení se k posluchači dostává pouze zvukovou cestou, tedy sluchem. Tvůrce rozhlasové zprávy musí dbát na to, že vnímání obsahu zprávy auditivního charakteru probíhá jinak, než příjem zprávy čtené nebo televizní. *„Poslech rozhlasové zpravodajské relace klade vyšší nároky na myšlenkové procesy – analýzy, syntézy, srovnávání, zobecňování a abstrakce, než při vnímání stejného zpravodajského obsahu v tisku nebo v televizi. Této skutečnosti musí proto odpovídat jak jazykové a stylistické vyjadřovací prostředky, tak také prostředky žánrové nebo skladebné. Kapacita sluchové percepce je menší než kapacita zrakového vnímání. Zvuk sám o sobě je často nedešifrovatelný, pokud nejde o zvuk zcela charakteristický (např. sirény policejního vozu). Většinou je proto nutné zvukové pozadí události posluchači vysvětlit.“*⁵⁴ Jelikož je zpráva komunikována pouze jednostranně a posluchač nemá možnost si sdělení opětovně přehrát a doptat se, je důležité eliminovat nevýhodu jednostranného spojení přípravou zprávy a celé zpravodajské relace. I přesto všechno by si měl text zachovat přirozenost mluvené řeči. Znamená to mnohem menší formálnost než u psaného projevu a důležité je užívat i *„slovní zásobu z hovorové řeči, vyhýbat se složitým souvětím a opakovat (třeba několikrát) klíčová slova, nejpodstatnější údaje a fakta, ...naopak...byrokratický jazyk*

⁵³ DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. s. 51

⁵⁴ OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. s. 69

*oficiálních prohlášení by neměl mít ve zpravodajském vysílání místo.*⁵⁵ Jelikož se rozhlasové zpravodajství orientuje především na aktuální události, které se odehrávají právě teď, je tato skutečnost vyjadřována přítomným časem, jenž u diváka vzbuzuje dojem, že má stále aktuální a pohotové zpravodajství z první ruky. Při přípravě rozhlasové zprávy by měl autor zvážit užití: číselných údajů, především pak desetinných míst, která je vhodné zaokrouhlovat (místo *na koncertu bylo 12 897 diváků* použijeme *koncertu se zúčastnilo téměř 13 tisíc diváků*); cizích slov, jež nemusí být známa široké veřejnosti; to samé platí pro méně známé zkratky, jež se časem vytrácí z podvědomí posluchačů, a proto je tak alespoň napoprvé vhodné sdělit celý jejich název. Pokud není v moderátorových schopnostech intonací zřetelně oddělit jeho řeč od citované, měl by se vyvarovat i přímé řeči, anebo použít pomocných slov – *cituji a konec citace*. Nevhodné je také nadměrné užívání módních slovních obrátů a novinářských klišé, které jsou při nadměrném používání pouze nefunkční výplň sdělení; dvojitých záporů (*není nepravdou* či *nikdo nezraněn*)⁵⁶ nebo obrácený slovosled, který způsobí, že si posluchač pamatuje informaci, jež nemá žádný význam až do momentu, kdy je zasazena do kontextu. Často se však stává, že si posluchač informace pozpátku odvodit nedokáže, a proto by správná zpráva měla i z tohoto důvodu začínat pointou.⁵⁷ *„Psát pro rozhlasové či televizní vysílání znamená odhodit všechny literární konvence, včetně gramatických pravidel, pokud mají slova smysl pro ucho.“*⁵⁸

2.4 Mediální dialogy

Styl dialogů v rozhlasovém vysílání je určován nejen komunikačním stylem účastníků, ale i typem mediálního dialogu. Pro rozhlas jsou typické především informativní rozhovory, výplňkové konverzace, dialogy pro zábavu a méně často i politické interview.

V informativním rozhovoru klade moderátor či moderátorka otázky hostovi, který je většinou odborník, nositel vědění či aktér události, aby posluchačům předal informace ze světa vědy, kultury, ekonomiky, historie, zdravotnictví nebo sportu. Harmonický průběh rozhovorů může být narušen, pokud je host nespokojen s výběrem otázek a přístupem moderátora k rozhovoru, což je charakteristikou spíše pro politické rozhovory. Typickým rysem pro politická interview jsou kontroverznost a interakční napětí, tj. obtížné dohadování o tématech mezi hostem a moderátorem, vyjednávání o způsobu kladení otázek a spory o

⁵⁵ OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. s. 71

⁵⁶ Tamtéž. s. 72

⁵⁷ BOYD, Andrew a Marta BÁROVÁ. *Příručka pro novináře: zpravodajství v rozhlase a televizi*. s. 40

⁵⁸ Tamtéž. s. 35-36

užívaných výrazech a jejich významech.⁵⁹ „Hosté často pronášejí své odpovědi rozkouskovaně, protože jsou přerušováni moderátorovými otázkami, které se ovšem také sami snaží přerušovat...“⁶⁰ Zábavné dialogy jsou dvojího typu: talk show a tzv. „blábolivé“ rozhovory. Dialogy typu talk show jsou typické především pro televizní vysílání, kde ze strany moderátora často dochází k manipulaci, provokaci a maximálnímu využívání humorného a komického potenciálu vzájemné interakce. „Blábolivé“ rozhovory, tj. rozhovory výplňkové, slouží hlavně jako přechod mezi jednotlivými fázemi mediálních pořadů. „Jde o programově neformální, kontaktně samoúčelné, obsahově vyprázdněné dialogy.“⁶¹ Cílem těchto konverzací (většinou mezi dvěma moderátory) není předat věcné sdělení, jako spíše poukázat na přátelské vztahy skrz familiárnost, chválení a škádlení.

Pro mediální interview je mimo styl publicistický typický i styl hovorový, který v některých případech převažuje a jindy dochází k jejich míšení. Charakter rozhovoru se může změnit i v jeho průběhu právě proto, že není vedený pouze jedním mluvčím. Projevy prostěsdělovacího stylu jsou typické pro svou spontánnost a emocionálnost. V mluvených projevech se vyskytuje volné, asociativní, asyndetické spojování vět do řetězců, nejasné hranice výpovědních celků a míšení větných vzorců. Ekonomičnost a uvolněnost textů má za následek přeskokování z jednoho tématu ke druhému.⁶² Pro lexikum prostěsdělovacího stylu je typické zkracování, expresivita, anglicismy a starší i nové frazémy.

2.4.1 Jazyk ranního interview Českého rozhlasu Radiožurnál

Z kvalitativní analýzy ranního interview, která byla provedena v roce 2013 Olgou Müllerovou, vyšlo najevo, že moderátoři ranního vysílání Českého rozhlasu Radiožurnál užívají převážně spisovného jazyka.⁶³ Ve spisovných projevech se vyskytují pouze hovorové varianty v rovině morfologické, a to u sloves v první osobě jednotného čísla (*maluju, kupuju*). Moderátoři však využívají i jejich knižní variantu (*zopakují, vstupují*). U sloves ve třetí osobě množného čísla však moderátor vždy volí knižnější variantu slova (*poukazují, vystupují*) místo jazykově nižší verze (*poukazjou, vystupujou*). Z hlediska roviny lexikální lze projev moderátorů označit za bezchybný s občasným výskytem odborných termínů. Moderátor se dle analýzy k nespisovným jazykovým prostředkům uchyluje pouze v případě,

⁵⁹ ČMEJRKOVÁ, Světle. *Styl mediálních dialogů*. s. 75

⁶⁰ Tamtéž. s. 61

⁶¹ Tamtéž. s. 76

⁶² KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 213

⁶³ ČMEJRKOVÁ, Světle. *Styl mediálních dialogů*. s. 111 - 115

kdy je součástí rozhovoru, kde používá nespisovnou češtinu host. Tím se snaží ve studiu naladit přátelskou a uvolněnou atmosféru. V projevech moderátorů se často objevuje i univerzální zájmeno *vono*, vždy však pouze ve spisovné verzi *ono*. Syntaktické jevy charakteristické pro nespisovnou češtinu se u moderátorů vyskytují jen zřídka. Jedná se především o slovosledné modifikace či vsuvky, které jsou přirozenou součástí spontánních a uvolněných rozhovorů. Vysoká míra spisovného jazyka však neplatí pro hosty ranního vysílání, kteří často užívají nespisovných jazykových prostředků ve všech rovinách českého jazyka.

2.5 Konverzacionalizace v českých médiích

Styl a způsob užívání českého jazyka je do značné míry ovlivněn jeho demokratizací, která vede ke sblížení standardního jazyka s běžným substandardním vyjadřováním. Demokratizace veřejného prostoru, na který mají vliv média, se projevuje komodifikací, technologizací a především konverzacionalizací, jež je hlavním hybatelem jazykového uvolňování. Tendence silící jazykové uvolněnosti jsou viditelné ve slábnoucí oficiálnosti, autoritativnosti a formálnosti mediálního vyjadřování, a naopak příklonem k neoficiálnosti, neformálnosti a spontánnosti. Cílem tohoto neformálního postoje médií je snížit institucionální autoritativnost a nahradit jakékoli stopy nadřazenosti přátelštějším a vlídnějším chováním, jež má médiím zajistit co největší množství publika a udržet jeho pozornost.⁶⁴ „*Mediální teoretici upozorňují, že vliv médií na společnost závisí na její kulturní úrovni a soustavě hodnot, jimž se média snaží vyjít vstříc, a že tedy média vlastně jen uspokojují poptávku po tématech i způsobu jejich prezentace.*“⁶⁵ Konverzacionalizace médií má dvě podoby. První z nich souvisí s vnějším dialogickým okruhem mediální komunikace, tj. představuje dialogickou komunikaci mezi médiem (moderátorem) a publikem, které je potřeba do interakce vtáhnout, přestože jeho původce aktuálního příjemce nezná: *Rádio nevyplínejte a zůstaňte s námi, Přeji vám hezký podvečer v naší společnosti.* Tyto výroky mají za úkol oslovit tisíce lidí, přestože jsou adresované pouze jednomu „vy“. K zdánlivě osobním promluvám se užívá i přivlastňovací zájmeno *váš (tvůj)*: *Podělte se s námi o vaše zkušenosti, Volejte nám vaše dotazy.* Snaha o vedení dialogu tohoto typu je příznačná především pro reklamu a marketing.

Naopak vnitřní dialogický rámec se odehrává mezi aktéry ve studiu, kde dominuje

⁶⁴ ČMEJRKOVÁ, Světa a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. s. 280 - 283

⁶⁵ Tamtéž s. 280

pořadům zpravodajským, publicistickým i zábavným. Pokud účastníci zábavných pořadů mluví v rozhovorech přirozeně, vlídně, důvěrně a upřímně a nevytváří formální clonu, dávají tím najevo svůj vřelý vztah k publiku. Řečeno lingvisticky, mluví s nimi „řečí na blízko“, která zahrnuje kontaktní formule a částice jako *počkejte, no, že jo, jako, jo, vono, takže*, nižší styl lexikální, morfologický i syntaktický. Projevy stylové neformálnosti zasahují i pořady publicistické a zpravodajské (např. *na veřejnost prosákla informace, jsou to peníze vyhozené oknem, obchodníci pláčou na špatném hrobě, měl kliku*). Od nadměrného užívání frazeologických a obrazných výrazů se moderátoři někdy distancují slovy typu *lidově řečeno*, čímž dávají najevo, že jsou si svého nevhodného vyjádření vědomi.⁶⁶ „*Jazyk médií nemůže být příliš odlišný od toho, jaký užívají lidé ve sféře nemediální, nepochybně však představuje určitý výběr, jenž předchází – díky institucionálnímu posvěcení – z roviny ukázky a vzorku do roviny modelu a vzoru.*“⁶⁷ Způsob užití jazyka v médiích má tedy nepochybně vliv na kohokoliv, kdo je mu vystaven; ať už je to vliv pozitivní, či negativní.

2.6 Moderátor

Moderátor je jinými slovy průvodce pořadem, který má mít znalosti pravidel pravopisu, gramatiky i správné výslovnosti a dokáže ovládat i zákonitosti zvukové stránky řeči, tedy svá mluvidla, dech a hlas.⁶⁸ Promluva moderátora a jeho styl se liší podle toho, zda provádí všeobecným programem, nebo uvádí zprávy. „*Čím víc má pořad za úkol bavit, tím příjemnější, přátelštější a uvolněnější bude jeho styl. Na druhé straně hlasatelé zpráv používají tón, který je serióznější a formálnější v souladu s vážnějším obsahem zpráv*“⁶⁹ Práce moderátora nespočívá pouze v promluvách, jeho dalším úkolem je spolupráce na prepisu a aktualizaci jednotlivých zpráv, aby odpovídaly individuálnímu stylu hlasatele. Mezi důležité vlastnosti moderátora patří věrohodnost a autorita, které mají zajišťovat přesvědčení, že moderátor ví, o čem mluví, neboť důvěryhodnost je v rozhlase vším. Další požadavky jsou kladeny na hlas, který má být dostatečně sytý, jasný a znělý bez jakýkoliv jazykových nedostatků jako je koktavost, šišlání či ráčkování, a na schopnost číst si během projevu dopředu, což je pro bezchybný projev nezbytné. V opačném případě by se projev zadržával od slova ke slovu, čímž by ztrácel rytmus i smysl sdělení.⁷⁰

⁶⁶ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* s. 282 - 286

⁶⁷ Tamtéž. s. 279

⁶⁸ STRAHL, Vlastimil. *Novinář před mikrofonem: o mluveném slovu*. s. 7

⁶⁹ BOYD, Andrew a Marta BÁROVÁ. *Příručka pro novináře: zpravodajství v rozhlase a televizi*. s. 125

⁷⁰ Tamtéž. s. 125-131

2.7 Spisovnost a nespisovnost v rozhlase

Při poslechu rozhlasu může posluchač zaslechnout téměř vše, co dnešní český jazyk nabízí, s výjimkou lexika, které je vysoce odborně a vědecky zaměřeno, a jazykových prostředků vrstev sociálně nižších a odloučených – argot, slang, které jsou pro široké publikum nesrozumitelné či vulgární. Přesto existují výjimky, jako rozhovory s odborníky z oblasti např. meteorologie nebo zdravotnictví, či rozvolněná mluva moderátorů po 22. hodině, která je však patrná pouze na soukromých stanicích.⁷¹

Rozdíl ve vyjadřování je patrný mezi stanicemi veřejnoprávními a soukromými. Český rozhlas, jakožto jediná veřejnoprávní instituce zřizující rozhlasové vysílání v České republice, se zavazuje svým kodexem k dodržování jazykové správnosti a kultivovanosti jazykového projevu. V článku 16, který se týká právě jazykového projevu, je popsáno, že hlasatelé, moderátoři i reportéři publicistických a zpravodajských pořadů jsou povinni vyjadřovat se výhradně spisovným jazykem; výjimku tvoří citace či interpretace výroku jiné osoby. Všichni pracovníci, kteří promlouvají do éteru Českého rozhlasu, by se měli vyhýbat frázím, klišé, stereotypnímu opakování výrazů a jinému zplošťování jazyka, a naopak dbát na přesnost a věcnost obsahu, které by neměli upozadňovat na úkor populárních obrátů či výrazů. V případě nejistoty užití správného jazykového výrazu je moderátor či hlasatel povinen se obrátit na jazykové odborníky, se kterými Český rozhlas spolupracuje.⁷² Naopak soukromé stanice se žádným kodexem řídit nemusí, pokud rozhlasová stanice nemá vlastní řád, podle kterého by se řídila. Výjimku tvoří zákon č.231/2001Sb. - *Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů*, který říká, že provozovatel vysílání nesmí do programu zařazovat pořady a reklamy obsahující vulgarismy či nadávky, kromě uměleckých děl, jež je možné vysílat pouze v čase od 22. hodiny večerní do 6. hodiny ranní následujícího dne.⁷³

Mezi nejběžnější jazykové přestupky, které jsou v rozhlasovém vysílání slyšet, patří dle lingvistů nedodržování tvarové koordinace při užití substantiv středního rodu v množném čísle (*pravidla by se měly dodržovat, takový důležitý data, budou známy jména, ty rajčata*), zaměňování *bychom, kdybychom, abychom za bysme, kdybysme, abysme*, užití obecněčeských koncovek v množném čísle instrumentálu (*je s kolegama, má problém*

⁷¹ ČMEJRKOVÁ, Světa. *Styl mediálních dialogů*. s. 230

⁷² <https://rada.rozhlas.cz/kodex-ceskeho-rozhlasu-7722382>

⁷³ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231>

s tukami a cukry, mezi těmito dvěma ženami) i jiné obecně české tvary a slovní zásoba. Častou chybou bývají i nenáležité koncovky substantiv skloňovaných podle vzoru stavení a růže (*přijal návrh určitých úsporných opatřeních, stane se majitelem všech korporacíh*), špatné skloňování číslovek, nahrazování zájmena *svůj* především zájmeny *můj, tvůj a váš*. Další výrazy, které je v rozhlasovém vysílání nevhodné užívat, ale neřadí se mezi nespisovné, patří výpovědi začínající sekundárním podmětem (*ono nejde o zdroje, ono jde o ty důkazy*), projevy obsahující nadbytečná ukazovací zájmena (*k těm nabídkám, loni ty mzdy vůbec nerostly*), hezitační zvuky, výplňková slova typu *prostě, jakoby, vlastně, jako, nicméně* nebo nadbytečné kontaktní prvky (*že?, jo?, no ne?, fakt?, vid'?*) a částice, kterými dává moderátor najevo své překvapení (*ty jo, fakt ne?*).⁷⁴

⁷⁴ ČMEJRKOVÁ, Světla. *Styl mediálních dialogů*. s. 244-260

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části své bakalářské práce se věnuji analýze projevů moderátorů tří nejposlouchanějších rozhlasových stanic v České republice. Konkrétně se jedná o veřejnoprávní stanici Českého rozhlasu Radiožurnál a o soukromé stanice Rádio Impuls a Evropu 2. Svůj původní plán, věnovat se pouze hlavním zpravodajským relacím, jsem opustila. A to především z důvodu malého vzorku, který bych měla následně k dispozici ke zkoumání. Narozdíl od veřejnoprávního rozhlasu totiž komerční stanice tolik času zpravodajství nevěnují. Proto jsem se rozhodla, že místo původních dvou denních a dvou večerních hlavních zpravodajských relací, budu zkoumat v každém z rádií jeden dvouhodinový úsek v ranních relacích. Ranní vysílání jsem si zvolila z několika důvodů. Za prvé se jedná o tzv. prime time, tedy hlavní vysílací čas, kdy rádio poslouchá nejvyšší počet posluchačů. Narozdíl od televize, kde se jedná o večerní časy v rozmezí od 19. do 23. hodiny, má rozhlasové vysílání ohraničený prime time časem od 6. hodiny ranní do 10. hodiny dopolední.⁷⁵ Hlavní vysílací čas má pak ještě vyšší dosahy během všedních dní.⁷⁶ Vyšší počty posluchačů v prime time jsou pro tuto práci důležité především kvůli již výše zmíněnému přejímání jazyka z mediálního prostředí, které jde pravděpodobně v některých případech způsobem vyjadřování naproti poptávkám či vlastním způsobům publika.⁷⁷ Dalším důvodem, který mě přivedl právě k rannímu vysílání, je jeho obsáhlost a rozmanitost. Posluchač může během ranního vysílání zaslechnout zpravodajství, ve kterém jsou obsaženy nejdůležitější zprávy dne, počasí a jelikož mnoho lidí poslouchá rozhlas i za volantem, tak i dopravní zpravodajství. Není ale výjimkou, že hlavní zprávy jsou rozšířeny i o různé reportáže, reporty a živé vstupy. Stejně tak se do ranního vysílání dostanou i glosy či rozhovory, ať už pouze mezi moderátory, nebo i moderátory a jejich hosty. To stejné však neplatí, pro noční vysílání po desáté hodině. Některé stanice do éteru nepouští mluvené slovo vůbec, jiné pouze hlavní zprávy spolu s počasím a informacemi o dopravě. I proto jsem usoudila, že by začlenění večerního vysílání do výzkumu nebylo příliš hodnotné. Mimo jiné v tuto dobu poslouchá rozhlas naprosté minimum posluchačů. Co jsem se ale naopak začlenit rozhodla jsou mimo promluvy moderátorů a reportérů i promluvy jejich hostů či posluchačů volajících do živého vysílání. Protože i host může ovlivnit svou, například nespisovnou

⁷⁵ Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/slovník-a-mediatypy/slovník/klicova-slova/prime-time/>

⁷⁶ Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/sites/default/files/documents/5d0102e659ad8c348030fee60f639776.pdf>

⁷⁷ ČMEJRKOVÁ, Světa a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. s. 280

mluvou, samotného moderátora, který může nespisovné výrazy zopakovat, a i nadále je v rozhovoru používat. Jejich komunikáty budou stejně jako promluvy průvodců vysílání podrobeny transkriptu. Finální detailní analýze už ale podrobeny nebudou. Všechny tři rozhlasové stanice budu analyzovat v ranním vysílání vždy ve všední dny od 7. hodiny ranní do 9. hodiny dopolední, tedy během času, kdy je poslechovost rádií vůbec nejvyšší. Zkoumání budou podrobeny veškeré projevy s výjimkou reklamních sdělení a hudebního vysílání. Abych mohla mluvený projev zkoumat, tak nejprve zaznamenám zvukové nahrávky vysílání veřejnoprávní i komerčních stanic na diktafon. Přestože jsem si nejprve myslela, že u veřejnoprávní stanice budu moct použít jejich archiv, nakonec jsem od této možnosti musela upustit, neboť se jednotlivé programové části v archivu nepřekrývají a já bych tak neměla jistotu, že jsem zachytila veškerý komunikát. Vzniklé zvukové záznamy následně podrobím transkripci a psané slovo už budu dále podrobovat analýze. Zaměřím se na užití jazykových prostředků v jednotlivých jazykových rovinách, jako je rovina fonologická, morfologická, lexikální a syntaktická, ale zajímat mě bude i celkový projev moderátorů. Tím myslím například nemotivované opakování stejných slov za sebou, výskyt hezitačních zvuků nebo výplňkových slov.

3. Definování výzkumného cíle

Jak už jsem zmínila v úvodu, cílem této bakalářské práce je zjistit, zda se v ranním rozhlasovém vysílání tří nejposlouchanějších celoplošných stanic vyskytují nespisovné jazykové prostředky v komunikátech moderátorů a v jakém množství. V praktické části této práce budu nejprve mluvené slovo zaznamenávat do jeho psané podoby pomocí transkripce. V dalším kroku budu jednotlivé nespisovné výrazy nejprve identifikovat a následně rozřazovat dle jazykových rovin, do kterých svým přestupkem spadají. Tedy zda se nespisovné jazykové prostředky spadají pod rovinu fonologickou, morfologickou, lexikální či syntaktickou. Finálním cílem bude určit v jakém množství se chyby v jednotlivých rovinách vyskytují a zda některý ze způsobů nespisovného vyjadřování převládá.

4. Metodika výzkumu

Abych mohla převést mluvené slovo na papír, musela jsem nejprve rozhlasová vysílání zaznamenat na diktafon a až následně přistoupit k transkripci. Sběr dat, potřebných k transkripci a následné analýze proběhl v rozmezí od 13. 6. do 24. 6. 2024. Abych věděla, jak správně postupovat při přepisu auditivního záznamu, jednala jsem dle příručky *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních*

*diskusních pořadů*⁷⁸, která detailně popisuje krok za krokem. Z tohoto manuálu hodlám mimo rady, jak postupovat při zápisu komunikátu, využít i některých transkripčních značek:

VM	označení mluvčí/ho
N1	označení neznámého mluvčího
[nevím]	simultánně pronesené pasáže
[v té]	
a:le:	protažení hlásky
e ee eee ehm hm	hezitační a responzní zvuky
?	vysoké stoupaní hlasu
,	mírné stoupaní hlasu
.	klesnutí hlasu
mon-	nedokončení slova
<uhodil>	pasáž pronesena se smíchem
(ale)	předpokládaný, ne dobře srozumitelný výraz
()	nesrozumitelný výraz
((smích))	komentář přepisovatele

Tato metoda je pro celou práci stěžejní. Neboť nespisovné výrazy v psané podobě často bijí do očí mnohem více než je tomu při pouhém poslechu. Navíc následná analýza mluveného textu by pravděpodobně nebyla tak přesná, jako tomu bude u analýzy transkriptu. V ideálním světě by transkript měl správně zachycovat komunikát tak, jak ve skutečnosti probíhal. Krom slov by měl tedy zaznamenat rychlost, dynamiku, důrazy, pauzy v řeči či jiné neverbální vlastnosti. Výzkumník by měl však vždy zvážit, k čemu bude následný přepis sloužit a zda je důležité zaznamenávat veškeré detaily mluveného slova. V případě této práce budou zaznamenány veškeré projevy moderátorů, reportérů i jejich hostů. Bez výjimky budou zapsány veškeré projevy, ať už se bude jednat o živé vstupy, čtené promluvy anebo předtočené reportáže. Naopak se práce nebude věnovat reklamám a hudebním vložkám. Transkripce vybraného rozhlasového vysílání, bude však v mnoha ohledech zjednodušena. Jelikož se práce věnuje výskytu nespisovných jazykových prostředků, nejsou pro mou práci důležité jakékoliv neverbální projevy. Klesání a stoupaní hlasu se však budu snažit zachytit, abych tak mohla rozpoznat, kdy se mluvčí snaží ukončit větu a kdy navazuje na předchozí větu další a tvoří souvětí. Dle manuálu *"platí zásada, že co je vysloveno ortoepicky (tj. podle*

⁷⁸ KADERKA, Petr, Zdeňka SVOBODOVÁ. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*. s. 18 - 51

zásad výslovnosti spisovného jazyka), zapisuje se ortograficky (tj. podle platného pravopisu).⁷⁹ Další zvláštností tohoto přepisu je to, že veškerá vlastní jména a počáteční písmena vět jsou zapisovány malými písmeny. Vybraný vzorek budu zkoumat jak z hlediska kvality obsahu, tj. jakých nespisovných jazykových prostředků se moderátoři dopouštějí, tak i z hlediska kvantity, tedy kolik nespisovných prostředků se na jednotlivých stanicích v jazykových rovinách vyskytlo. K určení budu využívat poznatky z teoretické části práce a v případě analýzy lexikálních prostředků využiji i Internetovou jazykovou příručku⁸⁰ a Akademický slovník současné češtiny⁸¹ Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky.

5 Charakteristika vybraných rozhlasových stanic

Rozhlasové stanice byly vybrány dle nejnovějších dat poslechovosti. Konkrétně se jednalo o sběr dat v období 1.7. 2023 – 17. 12. 2023. Na prvním místě v poslechovosti se značným nárůstem se umístil Český rozhlas Radiožurnál s 733 tisíci posluchači denně, následuje Rádio Impuls se ztrátou 67 tisíc posluchačů na první ČRo a v pořadí třetí se umístila Evropa 2 s 640 tisíci posluchači za den.⁸²

5.1 Český rozhlas Radiožurnál

Český rozhlas Radiožurnál je veřejnoprávní celoplošná zpravodajsko-publicistická stanice, která formátově vysílá celý den tzv. full service. To znamená, že stanice poskytuje kompletní servis, který zahrnuje hudbu, zpravodajství, publicistiku i zábavu. Cílovou skupinou jsou posluchači ve věku od 30 do 70 let. Běžný posluchač ČRo má alespoň středoškolské vzdělání a řadí se k nejvyšším socioekonomickým skupinám. ČRo Radiožurnál poslouchá víc než polovina posluchačů při cestování autem.⁸³ Zprávy jsou na stanici vysílány každou půlhodinu i spolu s dopravním zpravodajstvím, Zelenou vlnou.

5.2 Rádio Impuls

Celoplošná soukromá rozhlasová stanice Rádio Impuls, patřící pod společnost LONDA s r.o., spadá pod formát soft AC (adult contemporary). V programu může posluchač

⁷⁹ KADERKA, Petr, Zdeňka SVOBODOVÁ. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*. s. 18 - 51

⁸⁰ Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz>

⁸¹ Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/uvod.php>

⁸² Dostupné z: https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2024/02/leafletRP2304_v02.pdf

⁸³ Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/kdo-jsou-posluchaci-ceskeho-rozhlasu-7966475>

zaslechnout zprávy, dopravní informace, zábavu a převážně českou hudbu.

5.3 Evropa 2

Evropa 2 je první komerční rozhlasovou stanicí vysílající po roce 1989. Spadá pod mediální skupinu Lagarde Active Radio International. Formát rádia je Hot AC, ve vysílání jsou tedy k poslechu nejnovější hity, které cílí především na mladé lidi.

6. Obsahová analýza

6.1 Lexikální rovina komunikátu

V rovině lexikální neboli v rovině slovní zásoby českého jazyka jsem se zaměřila na slova, která do veřejného projevu dle teoretické části práce nepatří. Jedná se o slova nespisovná, respektive slova obecně česká, nářečí a nadnářečí, slang a argot. Zaměřila jsem se i na výrazy, které dokreslují celkový projev komunikátorů z hlediska užitého lexika. Budu popisovat hovorové výrazy, výplňková slova, hezitační zvuky, anglicismy, odborné termíny, negativně expresivní slova a vulgarismy. Během analýzy nebudu brát ohled na jména a názvy (např. Divokej Bill), jejichž původní název je nespisovný, neboť výslovnost takovýchto slov nemá moderátor možnost ovlivnit.

6.1.1 Nespisovné jazykové prostředky v rovině lexikální

Poznatky, které jsem nasbírala v teoretické části, dokazují, že není vždy jednoduché stoprocentně určit, zda se zkoumané lexikum nachází v oblasti hovorové, či už se jedná o slovo nespisovné. Hranice mezi těmito dvěma jazykovými oblastmi jsou velmi nerovné a leckdy je příslušnost výrazu určena pouze na základě dohody lingvistů. Z tohoto důvodu se budu řídit především podle Slovníku spisovného jazyka českého, Akademického slovníku současné češtiny a Internetové jazykové příručky pro jazyk český Akademie věd České republiky. Ale protože se ani slovníky v některých případech neshodnou, zda výrazy náleží k nespisovnému, anebo spíše hovorovému okruhu slov, rozhodla jsem se vždy řídit nejnovějším z vydaných slovníků.

Co se nespisovných jazykových prostředků v oblasti slovní zásoby týče, z úst moderátorů a redaktorů Českého rozhlasu Radiožurnál nezaznělo jediné nespisovné slovo.

Na rádiu Impuls se v projevech moderátorů vyskytlo nespisovných jazykových výrazů hned několik. Moderátoři ranního vysílání využívali především nespisovných jazykových prostředků, které vznikají tzv. univerbizací, tedy zkrácením víceslovného pojmu v jednoslovné (*hlasovka, barandák, tatrovka, osobák, nákladák*), trunkcí, neboli zkrácením

či redukcí slabik u původního víceslabičného spisovného výrazu (*kámo, fočus*). V projevech se vyskytl ale i slang (*jesle, průnik do vápna, bomba pod víko, osmiválec, pecka, šotolina, zabít*), středomoravské nadnářečí (*tož, zabékat*) nebo jiné výrazy z obecné češtiny (*cáklá, kecat, mašina, bacha, tuňta, furt, sakra, štreka*).

KŠ: ...*jen se dívám, aby mě nikdo neviděl, aby si neřekl, že jsem cáklá.*

HD: *čeká je totiž více než pětiset kilometrová štreka...*

M1: ...*na devátém kilometru je bouračka osobáku s náklad'ákem. v praze vidíme kolony na jižní spojce směrem na smíchov před barand'ákem.*

PK: *jesle, průnik do vápna, bomba pod víko, to bude fočus na euru.*

V jednom z případů se stalo, že moderátor po hostovi nespisovná slova, pocházející ze středomoravského interdialektu, zopakoval.:

N2: ...*ale když zahrajete plamen od kateřiny marie tiché, tak tož to si teda zabékám.*

HD: ...*tož, co vám zní v uších a kdy si zabékáte?*

Převážná většina nespisovného lexika zazněla ve výplňkových rozhovorech mezi moderátory ve studiu a v zábavných glosách. Hlavní zpravodajství i zprávy o počasí se obešly bez substandartních výrazů. Výjimku tvořilo pouze zpravodajství o dopravě, kde se vyskytovali nespisovné univerbizáty, stojící na hranici se spisovnou češtinou. Zcela ojediněle se nespisovné výrazy objevily i v reportážích. Celkem jsem napočítala 33 jazykových výrazů stojících za pomezím spisovnosti.

I na Evropě 2 byly v promluvách moderátorů slyšet univerbizáty (*devadesátky*), trunkce (*pade*) a slova obecně česká (*kecat, stejchnout, spunktovat, sranda, barák, furt*). Naopak jsem nezaznamenala žádné slangové výrazy nebo dialekt a interdialekt.

KŘ: ...*prostě další symbol devadesátek, slaví dneska padesátý narozeniny...*

PH: ...*já bych si taky moh dělat srandu z vašeho jména.*

KŘ: ...*on je tam pak štrejchl jakoby těma nohama do vody...*

I ve vysílání rádia Evropa 2 se stalo, že po sobě jednou vyřčené nespisovné slovo moderátoři zopakovali a chybu kolegy si neuvědomili.

PH: *ještě mu ani nebyl pade teda.*

KŘ: *bylo mu pade.*

V raním vysílání rádia Evropa 2 jsem dohromady zaznamenala 14 nespisovných výrazů slovní zásoby. Všechny z nich se vyskytly ve výplňkových rozhovorech mezi moderátory. A naopak žádný z nich nezasáhl do zpravodajských relací, či jiných rozšiřujících zpráv.

6.1.2 Hovorové výrazy

Český rozhlas Radiožurnál

V projevech moderátorů a reportérů Českého rozhlasu se v několika málo případech objevily výrazy hovorové češtiny, a to konkrétně slovo *taky*. Hovorová verze slova *také* se u moderátorů a reportérů objevila hned sedmkrát. Ovšem ve dvouhodinovém vysílání stále převažovala jazykově vyšší verze *také*, kterou průvodci rozhlasovým vysíláním zvolili sedmnáctkrát. V

KH: ... *pak má zákon **taky** vyjasnit povinnosti pravomoci a způsob spolupráce...*

KH: ... *může **taky** znamenat změny, které ve výsledku budou neústavní...*

TT: ... *večer pak budou na celém našem území srážky ustávat a **také** bude ubývat oblačnosti...*

V jediném tzv. blábolivém rozhovoru, který mezi moderátory ve dvouhodinovém bloku ranního vysílání proběhl, se vyskytl i hovorový výraz *dneska*.

JP: ...*náš host, ee ana fialová, herečka, šla spát **dneska** v půl čtvrté ráno...*

Rádio Impuls

I ve vysílání rádia Impuls se hovorový výraz *taky* objevuje, jenže v tomto případě třiadvacetkrát oproti jazykově vyšší verzi *také*, která se ve vysílání vyskytla pouze třikrát. Mimo to byla slyšet i slova *ted'ka*, *dneska*, *mejdan*, *profík*, *vyžehlít* (ve smyslu vylepšit si něco u někoho) ale i univerbizáty pocházející původně z obecné češtiny (*textovka*, *obýván*). Mimo hovorovou slovní zásobu se hovornost objevovala i ve tvarosloví. A to u sloves v přítomném čase zakončených v první osobě jednotného čísla a ve třetí osobě množného čísla na hovorovou koncovku *-u* a *-ou* místo neutrálních koncovek *-i* a *í*.

KŠ: ...*a: **píšou**, že teda nám moc <**děkujou** a že už tu písničku z hlavy opravdu **dneska** nedostanou.>*

KŠ: ...*já si ji **pobrukuju** nonstop*

HD: ...*co jste **ted'ka** slyšeli ve vysílání...*

Evropa 2

Ani ranní relace Evropy 2 se neobešla bez hovorových výrazů. I zde se stejně jako na rádiu Impuls a Radiožurnálu objevují slovesa v přítomném čase zakončena v první osobě jednotného čísla a ve třetí osobě množného čísla na hovorovou koncovku *-u* a *-ou* místo neutrálních koncovek *-i* a *í*. Z pohledu slovní zásoby pak zazněla hovorová slova *přepískla*, *ted'ka*, *dneska*.

KŘ: ...jsou to prostě jakoby věty, který tě **rozčilujou**. třeba když ti někdo řekne...

6.1.3 Výplňková slova

Přestože výplňková slova, která ve většině případů spadají pod hovorové výrazy, žádným způsobem nenarušují spisovnost mluveného projevu, mohou posluchačům při častém užívání znepříjemnit poslech.

Český rozhlas Radiožurnál

V ranním vysílání Radiožurnálu se objevilo výplňkové slovo *no* osmkrát u hlavního moderátora Petra Krále, který však vede celé vysílání, a proto bych řekla, že je občasné užití výplňkových slov během celého moderování pochopitelné.

PK: *no* a když to nestihnou v tom limitu, je potom ještě nějaká šance po té hranici?

PK: *no* ta poslední chvíle je právě teď...

Dvakrát se objevil i výraz *vlastně*.

KH: ...v případě, že by nebyl ve stavu rozhodovat, například byl by v nemocnici, by zákon určil **vlastně**, kdo ho na jeho pozici zastoupí.

KH: ... a kdy ti migranti **vlastně** už útočí na polské pohraničníky a vojáky.

Rádio Impuls

Ve vysílání rádia Impuls vycházela výplňková slova z úst moderátorů mnohem častěji, než tomu bylo ve vysílání Radiožurnálu. Celkem dvanáctkrát jsem napočítala výplňková slova *vlastně* a *prostě*. Jednou jsem zaznamenala i výraz *jakože*. V patnácti případech využili moderátoři částici *no*, aby zahájili svou řeč. Ve dvaceti třech případech bylo použito vatové slovo *jako*.

AR: ...tak **prostě** teďka chtějí akci od nás, takže jedeme. to je neskutečná mašina, to je **prostě** americký auto...

AR: ... takhle my tady natáčíme **prostě**. tak to je jen taková vsuvka technická tady **prostě** z limuzíny...

AR: ...natáčíme tady **vlastně**, dá se říct, takový úvodní videoklip, který uvidí všichni **vlastně**, kdo přijdou úplně na začátku.

AR: ...já dělám **jakože** řidiče té limuzíny.

HD: *no* a kterou nemůžete dostat z hlavy vy?

Evropa 2

Vůbec nejvyšší počet a různé podoby výplňkových slov vyřkli moderátoři rádia Evropa 2. Celkem třiačtyřicetkrát zazněl parazitický výraz *jako* a šestatřicetkrát výraz *prostě*.

Mnohem méně už pak byla slyšet slova jako *vlastně, jakože* a *jakoby*. Pro moderátory bylo časté i začínání vět částicemi *jo* a *no*.

PH: ...*je to prostě pro tebe něco, co tě baví se na to aspoň koukat? nebo úplně tě to jako [(míjí)]?*

KŘ: ...*úplně řvaly a vyřvaly si hlasivky, aby jako je- jel víc, aby jel nahoru jo, protože by je to vyneslo zpátky do vzduchu. a on je tam pak štrejchl jakoby téma nohama do vody, a nakonec pak se s nima vznesl. no nic jakože,*

6.1.4 Hezitační zvuky

Ani hezitační zvuky neporušují lexikálně spisovnost jazyka, avšak jejich výskyt především ve veřejných projevech není žádaný. Přesto je jejich počet v projevech moderátorů i jejich hostů až překvapivě vysoký.

Český rozhlas Radiožurnál

Nejnižšího počtu hezitačních zvuků se dopouštěli moderátoři a reportéři Českého rozhlasu Radiožurnál. Celkem jsem jich během dvouhodinového vysílání napočítala devět.

PK: ...*no a jak ee zákon ee přijímají poslanci?*

Rádio Impuls

Ani moderátoři rádia Impuls se hezitačním zvukům nevyhnuli. Celkem jich ve svých projevech zanechali jedenáct, některé z nich zazněly dokonce i během čtení hlavních zpráv.

VZ: *ee v devět čtyřicet vstoupí do našeho vysílání expert pavel karochoch...*

KŠ: ...*tak to jsme nasadili eee lidem do hlavy...*

Evropa 2

Na Evropě 2 zaznělo celkem třicet výplňkových zvuků. Všechny byly součástí nepřipravených dialogů vedených mezi moderátory.

PH: ...*aby tě to nějakým způsobem ee moc ee netraumatizovalo.*

6.1.5 Jiné výrazy slovní zásoby

V této podkapitole chci pouze zmínit, zda moderátoři využívali anglicismů, odborných termínů, expresivních slov či vulgarit, které mohou následně formovat celkový projev komunikátora.

Ve vysílání Radiožurnálu nezazněl žádný argotický výraz, vulgarismus, či jiný negativně expresivní výraz. Průvodci ranního vysílání se drželi čistě českého jazyka s výjimkou cizích jmen nebo názvů.

Během promluv moderátorů rádia Impuls zaznělo několik anglicismů (*online, intro,*

okey) a expresivních výrazů (*ranec, sakra, mašina, ukecat*). Všechny tři anglicismy jsou v české jazykové krajině poměrně rozšířené, a tak jejich výskyt v projevech nemá nikterak negativní vliv. Expresivní slova, která jsou z části i slovy obecně českými, mají i neutrální synonymní výrazy, které by se v projevu daly použít. Na druhou stranu jejich minimální výskyt ve výplňkových rozhovorech projev moderátorů nenarušuje. Žádné vulgarismy ve vysílání nezazněly.

Moderátoři rádia Evropa 2 použili ve vysílání několik anglicismů (*briefing, playlist, show*), expresivních výrazů (*barák, kecat, fetovat*) i vulgarismů (*sranda, kretén*). Anglicismy použity v projevech jsou pro mladou generaci pravděpodobně dobře známé. Starší generace by však mohly mít problém s porozuměním některých z výrazů.

6.2 Fonologická rovina komunikátů

Český rozhlas Radiožurnál

Ani v rovině fonologické se moderátoři a reportéři ranního vysílání Radiožurnálu nedopustili žádných jazykově nespisovných výrazů. Veškeré nespisovné jazykové prostředky, které se v této rovině na Radiožurnálu vyskytly, vyšly pouze z úst hostů a posluchačů telefonujících do živého vysílání. Jednalo se především o obecně českou diftongizaci *y* a *i* na *ej*, protetické *v* a krácení slov.

N10: ...je **zabranej pravej pruh**, ale z hradecké dálnice tak ten připojovák, ten je v pohodě, tam projedou, ale ten **pravej pruh**...

JV: ...když ten **druhej** má opravdu tu formu a uznáme, že ten **druhej** je lepší...

protetické *v*, krácení slov

N8: a **von** stojí **vpravo** () kolo má do silnice. stojí, **maj** mají vesty, sou dva. **stoje** za svodidlama.

Rádio Impuls

Chyby, které tvořili moderátoři rádia Impuls v oblasti hláskosloví se týkaly především krácení samohlásek a koncovek u sloves (*pouštím, hrajem, řek, říkám, chtěj, prosim, natáčej, maj*) protetického *v* (*vod, voříšek*), ale i rozsáhlejšího krácení slov (*eště, čtyřcet, čoveče*), které je spojené se snahou zjednodušit si výslovnost. Nejčastějším nespisovným morfologickým rysem projevů moderátorů rádia Impuls byla přeměna *y* na *ej* (*silnej, nějakej, takovej, tejden, vejplatou, celej, vytočenej, klasickej, bejt, prej, každěj, přátelskej*). V několika případech se vyskytla i záměna samohlásky *é* za samohlásky *i* a *y* (*vlítne, jinýho, mlíko*) a zjednodušená výslovnost, které mluvčí dosáhl záměnou hlásek *h* s *d*

(*todle, takovoudle*).

KŠ: ...nejvíc autentický je to vždycky jako **vod** těch lidí, který tam jsou...

HD: ...on ten prostor tý o2 arény je **takovej přátelskej**...

PP: já jsem **řek**, dobré ráno...

AR: ...asi **čtyřecet vteřin čoveče**.

AR: ...co je **takovej největší voříšek** na tomhleto autě jezdit s **takovoudle** desetimetrovou limuzínou?

Celkem se moderátoři dopustili 36 jazykových nedostatků. Veškeré nespisovné výrazy zazněly ve výplňkových rozhovorech mezi moderátory nebo v reportážích a rozhovorech, které vedl moderátor v terénu.

Evropa 2

Nejvíce chyb ve fonologické rovině se dopouštěli moderátoři rádia Evropa 2 přeměnou samohlásek *í* a *ý* na slabiku *ej* (*takovej, zkaženej, dobrej, diamantovej, růžovej, dlouhej, ktorej, šťastnej, černej, citlivej, nesvéprávněj, necejtit, netušej, cejtít, rozespalej, nějakej, velkéj*). Tento jev jsem zaznamenala celkem třicetkrát. V naprosté většině případů se jev objevoval u podstatných a přídavných jmen, zájmen a sloves. Dalším velmi početným jevem bylo protetické *v* (*vo, von, vodněkud, vono, voprus, volezlý, vona, vopravdu, vtevřel*), krácení samohlásek *z í* na *i* (*prosim, nevím, necejtim, myslím, říkám, není*) a krácení sloves v koncovkách první osoby množného čísla a ve třetí a první osobě jednotného čísla (*moh, nevypijem, ptaj, nemaj, budem, maj*). Zaznamenala jsem ale i přeměnu samohlásek *é* na *ý* (*svý, mýho*), slučování dvou slov do jednoho, jednalo se především o kombinaci zájmen, nebo přičestí minulého a přítomného tvaru slovesa být ve druhé osobě (*viděls, stam, pročs, kdyžs, určitěs*), i jiné zkracování celých slov o jednu i více hlásek (*dycky, menuje, dyť, eště*). Narazila jsem i na záměnu souhlásek *h* za *d* (*todle*).

PH: ...**říkám** jestli samozřejmě to **neni**, jestli to **neni** trošku jako přehnaný...

JK: normálně, **vopravdu**. a já jsem **rozespalej**, já naopak po covidu **necejtim** vůbec nic...

KŘ: ...**dyť** si to tam dávala přes tu pusu. (*přes*) ten **růžovej** závoj.

KŘ: ...**eště eště** tady mám jeden odstavec...

PH: ...**menuje se prosím** tě...

PH: a **takovej** ten **diamantovej** prostě taková ta uniforma že jo **takovej** ten eee top...

KŘ: no jo, ale mě **dycky** říká muž, ale **pročs** mi to neřekla před tou odbočkou **kdyžs** to věděla a **viděls** a viděla si, že [jedu dál a neblíkám]

PH: [to teda **říkám** taky.] to teda **říkám** taky. **pročs** tady neodbočil?

TP: ...do příštího **tejdne** se mějte opravdu tak, jak se chcete mít...

PH: ...**nějakej** řidič, **ktorej** ee ten stopař si **votevřel** svačinu...

Dohromady se v projevech vyskytlo 113 hláskoslovných nedostatků, které se objevily ve všech typech pořadů ranního vysílání kromě zpravodajských relací.

6.3 Morfologická rovina komunikátu

Český rozhlas Radiožurnál

V ranní relaci na Radiožurnálu se vyskytl jediný nespisovný jazykový prostředek v morfologické rovině. Došlo k němu záměnou zájmena *ty* za *ti* během hlavních zpráv.

TT: ...začínají znovu řešit zástupci ministerstva zdravotnictví s lékaři a zdravotnickými odbory. **ty** žádají, aby byly platy a mzdy v nemocnicích stejné...

Rádio Impuls

Ve vysílání rádia Impuls jsem v morfologické oblasti našla třináctkrát jazykový nedostatek, kdy moderátoři nevyjádřili rodové rozdíly. Tedy například k podstatnému jménu rodu středního syntakticky přiřadili přídavné jméno rodu mužského. Z úst moderátorů také zazněl nekodifikovaný kondiciálový tvar *abysme*. Jehož jediný správný tvar je *abychom*. Moderátoři chybovali i ve skloňování zájmeno *ta*, které má v sedmém pádě množného čísla jedinou správnou podobu - *těmi*. Stejně tak jeden z průvodců ranního vysílání použil špatný tvar zájmena *ona*.

AR: ...máme tady krásné holky, tak s **těma** si dáme rozhovor třeba za hodinku...

HD: ...je to to **samý** jako s tvým synem.

HD: ...jestli existuje nějaká písnička, kterou si jako broukáte a nemůžete **jí** dostat z hlavy...

HD: ...prozrad', byly tam i **hezky** holky?

VK: [**krásný** holky.]

HD: [**krásný** auta?]

KŠ: ...**abysme** byli trošku taky jako ee mimo českou republiku, tak třeba řím hlásí triadvacet.

Úhrnem jsem napočítala u moderátorů rádia Impuls 20 nespisovných tvaroslovných nedostatků, které se opět vyskytovaly pouze v předem nepřipravených projevech, tedy mimo zpravodajské relace a reportáže patřící pod hlavní zpravodajství, tj. rozšířené zprávy.

Evropa 2

I na Evropě 2 byla většina nespisovných jazykových prostředků v morfologické rovině vytvořena tím, že moderátoři přehlíželi rodové platnosti. Také na této stanici průvodci ranním vysíláním opět špatně skloňovali podstatná a přídavná jména a zájmena, které v

sedmém pádu chybně zakončovali koncovkou *-ma* místo spisovně správné koncovky *-mi*. Dvakrát se také objevil nesprávný tvar kondiciálového slovesa *bychom*.

KŘ: ...jsme si říkali, že **by sme** si ho mohli dneska zahrát...

KŘ: ...už za **budějicema** jsme se ptali, kdy už tam budem...

KŘ: ...protože já nedůvěřuju ani pilotovi **v letadlách**...

PH: ...on proslul **těma plastickejma operacema**...

KŘ: ...byly holky na takovém padáku...a byl tam žralok a **oni** pod **nima oni** to viděly...

Podobně jako v jiných jazykových rovinách, i zde po sobě moderátoři v některých případech nespisovné tvary slov opakují:

PH: ...ještě jednoho panáka. **pojd'te si s náma dát**.

KŘ: **tak si s náma dejte**...

Dohromady se v morfologické rovině moderátoři rádia Evropa 2 odchýlili od spisovné češtiny v 65 případech.

6.4 Syntaktická rovina komunikátu

Český rozhlas Radiožurnál

Co se syntaktické roviny na Českém rozhlasu Radiožurnálu týče dalo by se říct, že moderátoři a reportéři se v této sféře oproti zbylým dvou stanicím nedopouštějí téměř žádných chyb. Přesto jsem našla několik nespisovných jazykově stylizačních nedostatků. Jednalo se hlavně o atrakci, nemotivované opakování, či špatný slovosled, který je pro pochopení komunikátu také velmi důležitý. Dohromady jsem průvodců ranním vysílání objevila 6 jazykových nedostatků ve skladbě věty.

Příklady atrakce:

PK: ...podle původního rozsudku **se podíleli na přípravy útoku**...

PK: ...**umožnilo by jim to speciální dohoda**, pro kterou česká...

PK: **společnosti regiojet už všech dva- společnost regiojet už všech dvanáct vyřadila z provozu**

U posledního příkladu je vidět, že si moderátor svou chybu uvědomuje a opakuje proto celý výraz znovu, aby byla věta pro posluchače pochopitelná a bez syntaktických chyb.

Příklad anakolutu:

PK: **no a přenosy, chcete-li být u toho, tak poslouchejte radiožurnál a radiožurnál sport.**

Příklad špatného slovosledu, který může být pro posluchače matoucí:

PK: **šanci má stále asi tři tisíce lidí, v bance mají téměř sedm set milionů korun, nebo**

firem.

KH: *což by mělo například ulehčit koordinaci těch úkonů, které ten zákon také ee konkrétně by měl určit.*

Rádio Impuls a Evropa 2

Moderátoři komerčních stanic Impuls a Evropa 2 se ve svých promluvách, které byly pronášeny spontánně, dopouštěli mnoha chyb v syntaktické rovině jazyka. Jednalo se především o nedokončené výpovědi, vyšnutí z větné vazby a nemotivované opakování větných členů. V některých případech si moderátor svou chybu uvědomil a svůj výrok opravuje.

Rádio Impuls

AR: *tak to je taková vsuvka technická tady prostě z limuzíny, kterou já dělám jakože řidiče té limuzíny.*

HD: *mě by zajímalo zajímal. taky názor vlastníka korce...*

AR: *honza už to říkal, honza hruška, producent českého mejdanu s impulzem, už to říkal před hodinou*

Evropa 2

KŘ: *v posledních letech svého života už ale poutal pozornost spíše svým výstředním chováním, plastickými operacemi [i obvi-]*

JK: *třeba třeba. prostě něco, jo? no a dneska ráno, jo? když jsme: když jsme vstávali...*

KŘ: *tak ten by vlastně bez té ruky nebo nohy, piráti to uměli vyřešit. si tam dali ten hák...*

KŘ: *to já, kdybych potřebovala spát, a já to takhle mám i v letadle, protože já nedůvěřuju ani pilotovi v letadlech*

V projevech moderátorů rádia Evropa 2 však často docházelo i k pravděpodobně nemotivovanému opakování jednotlivých částí promluv po předcházejících mluvčích, které sice chybou není, ale posluchač si tohoto komunikačního jevu snadno všimne.

KŘ: *přitom to byl pirát, vid'?*

PH: *přitom to byl pirát.*

KŘ: *ano je to tak.*

PH: *je to tak.*

KŘ: *je to tak.*

Ke stylizačním nedostatkům docházelo v případě obou stanic pouze ve výplňkových rozhovorech mezi moderátory a v rozhovorech s hosty. Častou příčinou nedokončené

výpovědi v případě blábolivých rozhovorů bylo vzájemné skákání si do řeči. Simultánně pronesené komunikáty mají za následek nesrozumitelnost slov i větších větných celků.

Evropa 2

KŘ: *v posledních letech svého života už ale poutal pozornost spíše svým výstředním chováním, plastickými operacemi [i obvi-]*

PH: *[ano to můžeme k tomu] říct, že vlastně on proslul téma plastickejma operacema...*

Rádio Impuls

HD: *co třeba něco českýho, ne? [není tam něco () miluju, maluju, miluju maluju]*

VK: *[česky, česky, česky. jasně:]*

Veškeré zpravodajství včetně zpráv o počasí a dopravního zpravodajství bylo, pravděpodobně i díky čtení veškerých zpráv, bez nespisovných jazykových nedostatků v syntaktické rovině. Celkem jsem na rádiu Impuls napočítala 21 syntaktických nedostatků a na Evropě 2 dokonce 49.

7. Shrnutí

V analýze tří dvouhodinových ranních relací jsem se věnovala výskytu nespisovných jazykových prostředků moderátorů rozhlasového vysílání ve čtyřech jazykových rovinách – v rovině lexikální, morfologické, fonologické a syntaktické. Na základě výsledků analýzy mohu říct, že nespisovné jazykové prostředky se vyskytují v promluvách moderátorů všech tří rozhlasových stanic.

Ovšem v projevech průvodců rozhlasovým vysíláním veřejnoprávní stanice Český rozhlas Radiožurnál je viditelný nižší počet chyb ve všech zkoumaných rovinách ve srovnání s oběma zkoumanými komerčními stanicemi. Moderátoři se zcela vyvarovali chybám v rovině fonologické a lexikální. Jedno jediné zaváhání v rovině morfologické a sedm jazykových nedostatků v rovině syntaktické činí celkový součet osmi nespisovných jazykových prostředků. Důvodem bude bez pochyby kodex Českého rozhlasu, dle kterého se musí všichni moderátoři řídit. Jasně stanovuje, že všichni zaměstnanci, kteří zasahují do vysílání, musí užívat pouze spisovnou češtinu. Další podíl na tomto výsledku bude mít určitě i to, že je stanice veřejnoprávní, tedy nemusí podléhat možným nátlakům sílicí jazykové uvolněnosti ve společnosti a vytvářet jazykovou komodifikaci, respektive marketizaci. Stále sílicí konverzacionalizace v českých médiích, která se na jiných stanicích projevuje nespisovným jazykem, se na Radiožurnálu místo nespisovných jazykových prostředků, projevuje výrazy hovorovými a výplňkovými slovy. Výplňkové výrazy ani hezitační zvuky

sice nebyly do promluv pravděpodobně vkládány úmyslně, přesto svou přítomností splnily funkci a mírně oslabily dojem institucionální autoritativnosti. Na druhou stranu jejich výskyt nebyl natolik enormní, aby posluchači výrazně rušil poslech. Touto analýzou se potvrdila i analýza z roku 2013, kterou jsem zmiňovala v teoretické části práce. Zmíněný výzkum se sice soustředil pouze na rozhovor s hostem, přesto by se však veškerá tvrzení dala vztáhnout i k ostatním žánrům ranního vysílání. Jediným rozdílem bylo, že v případě mé analýzy žádný z moderátorů neopakoval po hostech či jiných chybných hlasatelích nespisovné jazykové prostředky.

Rádio Impuls, které se řadí výskytem nespisovných výrazů na pomyslné druhé místo, mělo dohromady 109 jazykových nedostatků. Nejvíce nespisovných jazykových prostředků jsem zaznamenala ve fonologické rovině (36), kde byly nejčastějším jevem, přeměna samohlásky *y* na slabiku *ej* a krácení samohlásek a koncovek u sloves v přítomném čase. V lexikální rovině dosáhlo rádio Impuls nejvíce nespisovných jazykových prostředků ze všech rádií. Z celkem 32 nespisovných výrazů se jednalo převážně o výrazy pocházející z obecné češtiny, univerbizáty a slangové výrazy, které se ve většině případů týkaly sportovní terminologie. Univerbizáty *osobák*, *barand'ák* a *náklad'ák* se opakovaně vyskytovaly i v předpřipravených a čtených zprávách o dopravě. Na rádiu Impuls se jako na jediné ze stanic objevily i interdialekty pocházející ze středomoravské nadnářeční skupiny. Rovině slovní zásoby však nepřidal ani počet hovorových a výplňkových slov, kde bezobsažná slova působila v některých případech až paraziticky. V rovině morfologické a syntaktické se moderátoři dopustili takřka stejného počtu chyb, kterých bylo dvacet a dvacet jedna.

Moderátoři rádia Evropa 2 se během ranního vysílání dopustili nejvyššího počtu (241) nespisovných jazykových prostředků ze všech zkoumaných rozhlasových stanic. Téměř polovinu z nich (113) tvořily nespisovné výrazy v rovině fonologické. Kde byla nejčastějším úkazem, stejně jako na rádiu Impuls, diftongizace samohlásky *y* na slabiku *ej*. Početně pak následovaly výrazy obsahující protetické *v*, slova s krácenou samohláskou *i* místo původní dlouhé nebo krácené slovesa v koncovkách první osoby množného čísla a ve třetí a první osobě jednotného čísla. Na rozdíl od ostatních rádií se na Evropě 2 vyskytl i jev, kde mluvčí sloučil dvě slova do jednoho. Jednalo se především o kombinaci zájmen, částic, nebo přičestí minulého a přítomného tvaru slovesa být ve druhé osobě. Velmi hojný byl i počet nespisovných jazykových prostředků v rovině tvaroslovné (65). Moderátoři v této oblasti špatně skloňovali slova v sedmém pádě nebo opomíjeli rodové platnosti. Naopak nejméně nespisovných výrazů se objevilo v rovině lexikální (14), ovšem vysoký počet hovorových

výrazů a především výplňkových slov a hezitačních zvuků projev moderátorů značně degradují. A ještě větší pokles projevu způsobily vulgarismy, které by se dle zákona č.231/2001Sb. - *Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů* ve vysílání vůbec neměly objevit před 22. hodinou. Z hlediska syntaxe docházelo nejčastěji k apoziiopezi, tj. k nedokončené výpovědi. Ta byla především příčinou neustálého skákání si do řeči. Velmi časté bylo i opakování větných členů, které je typickým projevem pro neoficiální soukromé projevy. V tomto případě poukazovalo opakování, ať už pouze jednotlivých větných členů či celých větných částí, na nepřipravenost a sníženou schopnost reagovat během spontánní konverzace. Veškeré nespisovné jazykové projevy vyskytující se na rádiu Evropa 2 byly součástí blábolivých rozhovorů. Veškeré zpravodajské relace zůstaly bez jakýchkoliv jazykových nedostatků.

Vyšší počet nespisovných jazykových prostředků na komerčních stanicích je pravděpodobně zapříčiněn chybějícími kodexy, které by jakýmkoliv způsobem ovlivňovaly jazykovou správnost a kultivovanost projevu. Uvolněnost a pokleslost jazykového projevu jsou zároveň znaky konverzacionalizace, tedy snahy o přiblížení se publiku. Jazyk, který moderátoři užívají, napomáhá u posluchačů navodit pocit blízkosti a familiárnosti.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda se v projevech moderátorů rozhlasového vysílání tří nejposlouchanějších stanic na území České republiky vyskytují nespisovné jazykové prostředky, popřípadě v jakých jazykových rovinách se tyto nespisovné jazykové projevy nacházejí.

V teoretické části práce byla popsána stratifikace českého národního jazyka, jednotlivé nespisovné jazykové prvky a typy výrazů, které se v českém jazyce nachází v rovině lexikální, fonologické, morfologické a syntaktické. Neopomenula jsem charakterizovat ani rozhlasové vysílání včetně jazyka užívaného v médiích, konkrétně v rozhlase.

V praktické části jsem pomocí transkripce získala psanou verzi mluvených komunikátů rádia Impuls, Evropy 2 a Českého rozhlasu Radiožurnál, které jsem následně podrobila kvalitativní, tak i kvantitativní obsahové analýze.

Z výsledků analýzy vyplývá, že nespisovný jazyk se v projevech moderátorů rozhlasových stanic vyskytuje. V nejnižší míře se nespisovné jazykové prostředky objevují v projevech průvodců rozhlasového vysílání Českého rozhlasu Radiožurnál, kde se vyskytlo pouze osm nespisovných jazykových prostředků v morfologické a syntaktické rovině jazyka. Rovina lexikální a fonologická zůstala v případě veřejnoprávní stanice zcela bez chyb. V případě komerčních stanic se nespisovné prostředky vyskytovaly ve všech jazykových rovinách, a dokonce i v mnohem větší míře. Na Evropě 2 se vyskytlo 241 a na rádiu Impuls 109 jazykových nedostatků. V případě obou stanic pak moderátoři nejvíc chybovali ve fonologické rovině, kde nejčastěji docházelo k diftongizaci samohlásky *y* na slabiku *ej*. Na rádiu Evropa 2 pak následovaly nedostatky v oblasti morfologické - 65, syntaktické - 49 a nejméně nespisovných výrazů se objevilo v rovině lexikální - 14. Rovina slovní zásoby byla na rádiu impuls, co se týče chyb, naopak druhá nejpočetnější, celkem moderátoři použili 32 nespisovných slov. Nespisovné jazykové prostředky se dostávaly především do výplňkových neboli blábolivých rozhovorů, které mají pro posluchače minimální informační hodnotu. Celkový projev moderátorů dokresluje i hovorové a výplňkové výrazy a hezitační zvuky, které se především na komerčních stanicích vyskytovaly ve velkém množství.

Obsahová analýza, kterou jsem použila jako hlavní výzkumnou metodu pro tuto práci, má své limity. Přestože předmětem zkoumání byly velmi rozsáhlé mluvené projevy, nezahrnuje práce veškeré promluvy, které je v rámci rozhlasu možné zaslechnout. Analýza tedy není přesným odrazem skutečnosti, nýbrž pouze odrazem zvoleného vzorku. Čím

obsáhlejší by vzorek byl, tím věrohodnější a blíže skutečnosti by byly i výsledky. Zde ale narážím na další limit obsahové analýzy, a to na přípravu a vyhodnocení dat. I samotná transkripce, kterou jsem v této práci využila, je velmi časově náročná. V poslední řadě je pro obsahovou analýzu limitující i fakt, že analyzuje pouze předem známe prvky.

Poznatky, ke kterým jsem v práci došla, mohou sloužit pro další výzkumy. Další studie by se mohly zaměřit například na to, zda posluchači rozhlasového vysílání nespisovné jazykové prostředky vnímají jako prostředky stojící za hranicí spisovnosti, zda je ve vysílání vůbec zaregistrují, anebo jestli na základě výskytu či absence nespisovných prostředků v rozhlasovém vysílání stanici poslouchají, nebo naopak přepínají na jiný kanál.

Summary

The aim of this bachelor's thesis was to find out whether there are ungrammatical linguistic devices in the speeches of the presenters of the three most listened to radio stations in the Czech Republic, or at which linguistic levels these ungrammatical linguistic expressions can be found.

In the theoretical part of the dissertation, I described the stratification of the Czech national language, individual unwritten language elements and types of expressions found in the Czech language at the lexical, phonological, morphological and syntactic levels, and I did not forget to characterise the radio broadcasts, including the language used in the media, especially in radio.

In the practical part, I used transcription to obtain written versions of spoken communications from Radio Impuls, Europe 2 and Czech Radio Radiožurnál, which I then analysed.

The results of the analysis show that ungrammatical language does occur in the speeches of radio presenters. The lowest level of ungrammatical linguistic devices is found in the speeches of radio presenters of Czech Radiožurnál, where only eight ungrammatical linguistic devices occurred on the morphological and syntactic levels of language. The lexical and phonological levels were completely free of errors in the case of the public broadcaster. In the case of the private channels, ungrammatical means occurred at all linguistic levels and to a much greater extent. There were 241 linguistic errors on Evropa 2 and 109 on Radio Impuls. In the case of both stations, the presenters made the most mistakes on the phonological level, where the most frequent error was the diphthongisation of the vowel y into the syllable ej. Radio Evropa 2 was followed by mistakes on the morphological level - 65, on the syntactic level - 49, and the least number of ungrammatical expressions occurred on the lexical level - 14. The vocabulary level was the second most common area of error in Radio Impulse, with a total of 32 ungrammatical words used by the presenters. Ungrammatical linguistic devices mainly found their way into filler or gibberish conversations, which have minimal information value for the listener.

Content analysis, which I used as the main research method for this thesis, has its limitations. Although the subject of the research was a very wide range of spoken utterances, the thesis does not include all the utterances that can be heard in the context of radio.

Therefore, the analysis is not an accurate reflection of reality, but only a reflection of the chosen sample. The more comprehensive the sample, the more credible and realistic the results would be. However, this brings me to another limitation of content analysis, namely the preparation and evaluation of the data. Even the transcription itself, which I used in this thesis, is very time-consuming. Finally, the fact that only previously known elements are analysed is also a limitation of content analysis.

The findings of this thesis can be used for further research. For example, further studies could focus on whether listeners of radio programmes perceive ungrammatical linguistic devices as going beyond the boundaries of spelling, whether they register them in the programme at all, or whether they listen to the station or switch to another channel based on the presence or absence of ungrammatical devices in the radio broadcast.

Seznam použité literatury

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-86642-00-3.

ČMEJRKOVÁ, Světlá, Martin HAVLÍK, Jana HOFFMANOVÁ, Olga MÜLLEROVÁ, Jiří ZEMAN. *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia, 2013. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2267-7.

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-1970-7.

BOYD, Andrew a Marta BÁROVÁ. *Příručka pro novináře: zpravodajství v rozhlase a televizi*. Praha: Centrum nezávislé žurnalistiky, 1995.

DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.

HOMOLÁČ, Jiří, Petr MAREŠ, Jana HOFFMANNOVÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Jakub KOPECKÝ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci*. Praha: Academia, 2022. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-3319-2.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-480-5.

KADERKA, Petr, Zdeňka SVOBODOVÁ. *Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. Jazykovědné aktuality*. 2006, 43(3/4), 18-51. ISSN 1212-5326.

KROBOTOVÁ, Milena. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0187-8.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Zpravodajství v médiích*. Vydání třetí, revidované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4612-1.

STRAHL, Vlastimil. *Novinář před mikrofonem: o mluveném slovu*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-800-8.

Online zdroje

Akademický slovník současné češtiny [online] (2017–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 29. 07. 2024. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz>

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 29. 7. 2024. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

KRČMOVÁ, Marie. *Obecná čeština*. In: czechency.org [online]. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny, (2017). [cit. 2023-07-11]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBECNÁ%20ČEŠTINA>

Nesignováno. *Kodex Českého rozhlasu*. In: rada.rozhlas.cz [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <https://rada.rozhlas.cz/kodex-ceskeho-rozhlasu-7722382>

Nesignováno. *Zákon č. 231/2001 Sb. Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů*. In: zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231/zneni-20230701>

Nesignováno. *Norma – úzus – kodifikace a rozhodování o jazykové správnosti v praxi jazykové poradny*. In: prirucka.ujc.cas.cz [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, (2008–2023) [cit. 2023-07-06]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=894>

Nesignováno. *Kdo jsou posluchači Českého rozhlasu*. In: informace.rozhlas.cz [online]. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/kdo-jsou-posluchaci-ceskeho-rozhlasu-7966475>

Nesignováno. *Radiožurnál upevnil prvenství v poslechové, rádia drží pozice*. In: mediaguru.cz [online]. 8. 2. 2023. [cit. 2023-07-28]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2023/02/radiozurnal-upevnil-prvenstvi-v-poslechovosti-radia-drzi-pozice/>

Nesignováno. *Prime-time*. In: mediaguru.cz [online]. [cit. 2024-07-8] Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/slovník-a-mediatypy/slovník/klicova-slova/prime-time/>

Nesignováno. *Radioprojekt 2023*. In: median.eu [online]. [cit. 2024-07-10] 7. 2. 2024. Dostupné z: https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2024/02/leafletRP2304_v02.pdf

Nesignováno. *Radiožurnál. Ceník reklamy a sponzoringu*. In: informace.rozhlas.cz [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/sites/default/files/documents/5d0102e659ad8c348030fee60f639776.pdf>

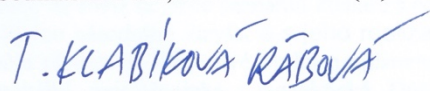
Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce																
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:																
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Melicharová Viktorie	Razítko podatelny: <table border="1"> <tr> <td colspan="2">Univerzita Karlova</td> <td></td> </tr> <tr> <td colspan="2">Fakulta sociálních věd</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td>14-09-2022</td> <td>-1-</td> </tr> <tr> <td>Čj:</td> <td>254</td> <td>Příloh:</td> </tr> <tr> <td colspan="3">Přiděleno:</td> </tr> </table>	Univerzita Karlova			Fakulta sociálních věd			Došlo dne:	14-09-2022	-1-	Čj:	254	Příloh:	Přiděleno:		
Univerzita Karlova																
Fakulta sociálních věd																
Došlo dne:		14-09-2022	-1-													
Čj:	254	Příloh:														
Přiděleno:																
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2020																
Fakultní e-mail diplomantky/diplomanta: 91074983@fsv.cuni.cz																
Studijní program/specializace: Mediální studia																
Název práce v češtině: Výskyt nespisovných jazykových prostředků v projevech moderátorů rozhlasového vysílání																
Název práce v angličtině: Occurance of ungrammatical linguistic expressions in the speeches of radio presenters																
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023) (diplomovou práci je možné obhajovat nejdříve šest měsíců od schválení tezí) LS 2022/2023																
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Rozhlasové vysílání je nedílnou součástí našich každodenních životů. Rozhlas posloucháme vědomě či nevědomě při jízdě autem, v restauracích a kavárnách, zaměstnání, ale i doma. Na rozdíl od televize působí rozhlas pouze na náš sluch, a o to více je důležité, jaké sdělení se k nám jeho prostřednictvím dostane. Zákonitě potom dochází k tomu, že více či méně vědomě napodobujeme řeč, kterou z rádia slyšíme. Rozhlasoví moderátoři pro nás tak často mohou být řečovým vzorem, ať už v pozitivním, či negativním smyslu. Práce by měla nejprve seznámit čtenáře s českou jazykovou kulturou, a tedy i obeznámit se stratifikací českého národního jazyka a s jeho realizací ve specifickém případě zvukové percepce. Dále by měla představit jednotlivé prvky nespisovné češtiny v jazykových rovinách, jako je rovina fonetická, lexikální, morfologická a syntaktická. Důležitým bodem by měla být i charakteristika rozhlasového vysílání a následně i charakteristika zpravodajských relací. Tato práce si klade za cíl zjistit, jestli, a případně v jakém množství, je užíváno nespisovných jazykových prostředků a vulgarismů v rozhlasovém vysílání v českém prostředí.																
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Úvod Teoretická část - 1. Rozhlas (jeho funkce a význam) - 1.1. Rozhlasové vysílání (specifika rozhlasového vysílání a rozhlasového zpravodajství, základní pravidla psaní zpráv pro rozhlas, rozhlasová zpráva a její žánrové formy, skladba zpravodajské relace a rozhlasového zpravodajského programu) - 1.2. Moderátor (jeho funkce) - 2. Český jazyk (národní jazyk, jeho funkce a význam) - 2.1. Spisovná a nespisovná čeština (jednotlivé jazykové roviny – fonetická, lexikální, morfologická, syntaktická) - 2.2. Jazyk zpráv (požadavky na jazykově-slohovou stránku zpravodajství – přístupnost a formální obvyklost, jasnost, přehlednost, stručnost, objektivita) Praktická část - Rozbor jednotlivých rozhlasových relací z hlediska rétoriky a užití jazyka a jejich následná komparace																

Závěr
Seznam použité literatury
Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy): K praktické část práce využiji materiál tří aktuálně nejposlouchanějších celoplošných rozhlasových stanic v České republice. Následovat bude výběr dvou denních a dvou večerních hlavních zpravodajských relací (po 22. hodině) v každém z rádií. Důvodem zahrnutí i večerních relací je možné uvolnění jazyka po 22. hodině, které je povoleno zákonem.
Postup (technika) při zpracování materiálu: Pro tuto práci jsem si jako stěžejní metodu výzkumu vybrala pozorování auditivního charakteru. Vysílání jednotlivých stanic si nahraji na nahrávací zařízení (v případě komerčních stanic) a zároveň využiji i archivu (v případě veřejnoprávní stanice). K rozboru jsem si vybrala tři aktuálně nejposlouchanější stanice v ČR – Rádio Impuls, ČRo Radiožurnál a Evropu 2. Podrobnému rozboru pak podrobím hlavní zpravodajské relace jednotlivých stanic. Z nahrávek i archivních záznamů pak pomocí excerptce získám textové záznamy, které budou hlavním cílem analýzy. Tento textový materiál pak bude zkoumán po jednotlivých jazykových stránkách, jako je rovina fonetická, lexikální, morfologická a syntaktická.
Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k <u>tématu a způsobu jeho zpracování</u>; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):   ČECHOVÁ, Marie. <i>Čeština - řeč a jazyk</i>. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9. Tato publikace předává čtenáři ucelený výklad českého jazyka jako systému a jeho užívání v řečové praxi. Užitečné poznatky pro tuto práci poskytuje mimo jiné i rozsáhlá kapitola o komunikaci a komunikátoru a jeho struktuře   HOMOLÁČ, Jiří, Jana HOFFMANNOVÁ a Lucie JÍLKOVÁ, 2022. <i>Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci</i>. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-3319-2. Publikace se zabývá obsahem a výstavbou jazykových textů v internetovém prostředí. Autoři v ní analyzují rozsáhle soubory dat.   KRAUS, Jiří. <i>Jazyk v proměnách komunikačních médií</i>. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1578-3. Dílo nabízí ucelený přehled o komunikaci médií a používaném jazyce médií v médiích, proto je dílo vhodným výchozím podkladem pro zpracování teoretické části práce. Autor se zabývá například řečovými akty či jazykem a stylem.   LOTKO, Edvard. <i>Kapitoly ze současné rétoriky</i>. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2309-8. Kniha popisuje řečovou komunikaci a rétoriku, řečnické žánry, vlastnosti projevu a typologii řečníků. Mimo jiné obsahuje také kapitolu věnující se postojům uživatelů k jazyku, dále se věnuje jazykovému purismu, snobismu či perfekcionismu v jazyce.   MINÁŘOVÁ, Eva a Karla ONDRÁŠKOVÁ, ed. <i>Spisovnost a nespisovnost: zdroje, proměny a perspektivy : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10.-12. února 2004</i>. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN isbn80-210-3568-4. Dvě nejdůležitější části sborníku pro diplomovou práci jsou: Jazyk žurnalistiky a Spisovnost a nespisovnost zdroje. Ty se, jak už podle názvu vyplývá, zabývají především problematikou spisovného a nespisovného jazyka.   NEBESKÁ, Iva. <i>Jazyk - norma - spisovnost</i>. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-144-7. Kniha obsahuje detailní informace o jazykových normách, o vztahu norem a spisovnosti či funkčnosti a

kultivovanosti. Užitečné poznatky pro tuto práci poskytuje mimo jiné i kapitola o psanosti a mluvenosti.	
Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):	
MAŘÍK, Jakub. <i>Nespisovné jazykové prostředky v mluvených komunikátech televizních komentátorů v oblasti kopané</i> . Plzeň, 2020. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni.	
POSPÍŠILOVÁ, Martina. <i>Spisovnost a nespisovnost v mediální komunikaci tištěných deníků a jejich vliv na diskuse o spisovném jazyce</i> . Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.	
ŠMATOVÁ, Dana. <i>Nespisovné výrazy v mluvených komunikátech rozhlasové publicistiky</i> . Plzeň, 2017. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni.	
KOVÁŘOVÁ, Lucie. <i>Vztah mezi spisovnou a nespisovnou češtinou na materiálu publicistických textů</i> . Liberec, 2019. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci.	
Datum / Podpis studenta/ky	

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Transkripce vysílání Českého rozhlasu Radiožurnál

Příloha č. 2: Transkripce vysílání rádia Impuls

Příloha č. 3: Transkripce vysílání rádia Evropa 2